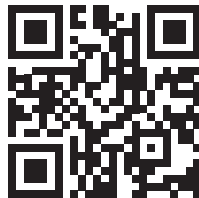

2

Заң үстемдігі –
инвестиция тартудағы
негізгі фактор

6

Таным көкжиегін
кеңейткен

/// ҮКІМЕТ ОТЫРЫСЫ

ҒЫЛЫМ – ЭКОНОМИКАНЫҢ ТІРЕГІ

Премьер-министр Олжас Бектеновтің төрағалығымен Ғылым академиясының ғылыми жобаларын іске асыру, оның әлеуетін экономика мен өңірлердің түрлі салаларын дамытуға тарту мәселелері жөнінде кеңес өтті. Күн тәртібінде басымдықтарды анықтаудағы жаңа тәсілдер, өңірлік ғылымды дамыту жайы талқыланды.

Аймақ басшысы Нұрлыбек Нәлібаев кеңеске секторлық режим арқылы қатысты. Одан кейін арнайы жиын өткізіп, жауапты сала басшыларына бірқатар тапсырма жүктеді.

– Президентіміздің ұсынысымен өңірімізде өткен Ұлттық құрылтайдың қорытынды бесінші отырысы тарихи миссиясы айрықша мазмұнға ие алқалы жиын болды. Құрылтайда еліміздің келешек бағдары айқындалып, қоғамдағы ең өзекті мәселелер ашық талқыланды.

Мемлекет басшысының бұған дейінгі ауқымды саяси реформаларының жалғасы ретінде Конституциялық, Парламенттік және мемлекеттік басқару жүйесіндегі реформалар туралы бастамалар көтерілді.

Өткен аптада Астана қаласында Конституциялық реформа жөніндегі комиссия отырысында Ата Заңға енгізілетін түзетулер талқыланып, жаңа Конституция жобасы ұсынылды.

Өзгерістер негізінен биліктің құрылымдарын қайта қарауды, адам құқықтарын күшейтуді, мемлекеттік басқарудың жаңа институттарын енгізуді қамтыды. Ата Заңымыздың жаңа мәтінінің басты идеясы ретінде білім мен ғылым, мәдениет пен инновация анықталған.

Президентіміз Ғылым және технологиялар жөніндегі Ұлттық кеңес отырысында ғылым мен технологияның стратегиялық маңызын ерекше атап, өңірлерде әкімдіктер жанынан ғылыми кеңестер құруды тапсырған болатын. Аталған бастама өңірлік ғылымды дамытуға, жаңа ғылыми жобаларды жүзеге асыруға жаңа серпін береді және бұл бағытта жүйелі жұмыстар жүргізуіміз қажет.

Ғылым мен өндірістің өзара байланысын күшейту, өңірдің салалық ерекшелігіне сәйкес қолданбалы зерттеулер санын арттыру, жас ғалымдарды тартуды кешенді түрде ұйымдастыру керек. Ғылыми зерттеулер мен жобалар өңір экономикасының түрлі салаларын одан әрі дамытуға, тиімділігін арттыруға бағытталуы тиіс, – деді Н.Нәлібаев.

Президент тапсырмасына сәйкес, өңірде ғылыми-зерттеу ұйымдарын экономиканың түрлі салаларын дамытуға тартуда тиісті жұмыстар жүргізілуде.

2-бет

/// НАЗАРДАҒЫ НЫСАН

ҚҰРЫЛЫСТА ІРКІЛІС ЖОҚ

Облыс әкімі Нұрлыбек Нәлібаев, облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тлеумбетов, облыс әкімінің орынбасарлары мен қала әкімі қала аумағындағы құрылыс нысандарындағы жұмыс барысымен танысты.

Алдымен Президент саябағындағы, сол жағалаудағы көпқабатты тұрғын үйлердің құрылысын көрді. Бүгінде Президент саябағында тоғыз қабатты тұрғын үйлер салынууда. Жоба бойынша 15 тұрғын үй салу көзделген. Бас мердігер «Мелиоратор» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі 8,2 гектар аумақта 18 млрд теңгенің жобасын іске асыруда.

Әр тұрғын үйде 63-тен, жалпы 945 пәтер пайдалануға беріледі. Оның 135-і бір бөлмелі, 540-ы екі бөлмелі және 270-і үш бөлмелі болады.

Сол жағалаудағы бес және тоғыз қабатты 10 тұрғын үйдің құрылысы да қарқынды жүргізілуде. «Мелиоратор» серіктестігі қолға алған тұрғын үйлердің жалпы ауданы 32 897,4 шаршы метр, 7 бес қабатты және 3 тоғыз қабатты тұрғын үй салу жоспарланған. Құрылыс жұмыстары аяқталғанда 600 пәтер пайдалануға беріледі.

Аймақ басшысы бастаған топ сол

жағалауда бой көтерген 4 тұрғын үйдің құрылыс алаңына да барды. «Тау групп» компаниясының тапсырысымен «Нұрлытау» серіктестігі салған «Тұран» тұрғын үй кешенінде 365 пәтер болады.

Айта кетейік, аймақта тұрғындарды баспанамен қамтамасыз ету бағытына басымдық берілгендіктен, 2022-2024 жылдары тұрғын үй кезегінде тұрған азаматтарға 5 мыңнан астам пәтер табысталды. 2023 жылдан бері барлық ауданда алғаш рет 1800-ге жуық пәтер тұрғындарға берілді. Өткен жылы 3600 пәтерлік тұрғын үй салуға бюджеттен 58 млрд 785 млн теңге бөлінді.

2-бет

Суреттерді түсірген Бағдат ЕСЖАНОВ

/// КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМА

ЕЛ ТАРИХЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ҚАДАМ

Кеше облыс әкімі Нұрлыбек Нәлібаевтың төрағалығымен Конституциялық реформалар жөніндегі өңірлік актив отырысы өтті. Оған мәслихат депутаттары, құқық қорғау органдарының, басқармалар мен аумақтық департаменттердің басшылары, қоғамдық кеңестің мүшелері, зиялы қауым, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері қатысты.

Мемлекет басшысының бастамасымен елімізде жаңа Ата Заңның жобасы әзірленді. Осы мақсатта 130 адамнан тұратын Конституциялық комиссия құрылды. Бір аптаға жуық жұмыс жасаған комиссия жеке азаматтардан, саяси партиялардан, қоғамдық ұйымдар мен сарапшылардан түскен ұсыныстарды егжей-тегжейлі талдады.

Ашық қоғамдық талқылаулардың, жаңа нормалар мен ережелерді жан-жақты әрі тиянақты пысықтаудың нәтижесінде Ата Заңның жаңа жобасы әзірленіп, бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланды.

Аймақ басшысы жаңа Конституция жобасының маңыздылығына тоқталып, Сыр өңірі жұртшылығын бұл бастамаға жоғары жауапкершілікпен, белсенді атсалысуға шақырды.

– Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы 2025 жылғы 8 қыркүйекте халыққа арнаған Жолдауында Қазақстанда бір палаталы Парламент құру жөнінде бастама көтерді. Бұл ұсыныс Конституциялық реформаны жүзеге асыруға негіз болып, Парламенттік реформа жөніндегі арнайы Жұмыс тобы құрылды.

Қазан айынан бері еліміздегі саяси партиялардан, сарапшылардан, саяси-қоғамдық институттардан, үкіметтік емес ұйымдардан, азаматтарымыздан Парламенттік реформаға

қатысты ұсыныстар жинақталды.

Мемлекет басшысы Сыр өңірінде өткен Ұлттық құрылтайдың қорытынды бесінші отырысында Жұмыс тобының ұсыныстарын негізге ала отырып, Қазақстанның алдағы саяси бағыт-бағдарын айқындап берді.

Президентіміз Құрылтайда еліміздегі бұған дейінгі ауқымды саяси реформаларының жалғасы ретінде Конституциялық реформаға қатысты өз ұстанымдарын жеткізді. Ел тарихындағы маңызды шешімдерді ұсынды.

Жаңа Ата Заңның жобасындағы бірқатар баптар мен бөлімдердің мазмұны тұтас конституциялық модельді айтарлықтай жаңғыртуға, саяси-қоғамдық институттарды жетілдіруге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау тетіктерін күшейтуге негіз болады. Бұл – ел тарихындағы маңызды әрі тағдырлы қадам болмақ, – деді Н.Нәлібаев.

Жиында ҚР Парламенті Сенаты жанындағы Сенаторлар кеңесінің мүшесі, Қызылорда облысының құрметті азаматтары Бекмырза Қайыпұлы мен Мұрат Бақтиярұлы, облыс прокуроры Ризабек Кәрімұлы, облыстық мәслихат төрағасы, Конституциялық комиссияның мүшесі Мұрат Жолкелдіұлы, Қазақстанның Еңбек Ері, Конституциялық комиссияның мүшесі Имамзада Қуанышбайұлы өз ұсыныс-пікірлерін білдірді.

ӘДІЛЕТТІ ҚОҒАМҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ

Кеше облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тлеумбетовтің қатысуымен Конституциялық реформаға арналған кездесу өтті. Оған Қазақстанның Еңбек Ері, Конституциялық реформа жөніндегі комиссия мүшесі Имамзада Шағыртаев, облыстық қоғамдық кеңес мүшелері, бизнес-қоғамдастықтар, үкіметтік емес ұйымдар өкілдері қатысты.

Облыстық мәслихат төрағасы еліміздің келешегі, демократиялық, әлеуметтік, құқықтық мемлекет ретінде орнығуы ең алдымен Ата Заңның мазмұны мен маңызына тікелей байланысты екенін атап өтіп, бірқатар маңызды өзгеріске тоқталды.

– 2026 жылғы 21 қаңтарда Конституциялық комиссия құрылды. Осы комиссия құрамында Сыр өңірінен облыс әкімі Нұрлыбек Машбеқұлы Нәлібаевтың болуы – аймаққа деген сенімнің, атқарылып жатқан жүйелі жұмыстың және оның нәтижесінің жоғары бағалануының айқын көрінісі.

Сонымен қатар, комиссия құрамына Қазақстанның Еңбек Ері Шағыртаев Имамзада Қуанышбайұлы және облыстық мәслихат төрағасы ретінде мен де қосылдым.

Бұл өзгерістер өз кезегінде халық пен билік арасындағы байланысты нығайтып, мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыруға бағытталған. Жаңа Конституция – бұл жай ғана заң емес, әділетті қоғамға, ашық мемлекетке бастайтын жол.

Жалпы алғанда, ұлттық құндылықтар мен елдің идеялық бағдарын Конституцияның кіріспесінде бекіту, адамның ең жоғары құндылық ретіндегі мәртебесін нақтылау және неке мен отбасы институтының Ата Заң деңгейінде қорғалатыны қуантады.

Бұл Конституциялық реформа Қазақстанның тұрақты дамуына, құқық үстемдігіне және әділетті қоғам құруға берік негіз қалайды, – деді мәслихат төрағасы.

Жиында сөз алған Қазақстанның Еңбек Ері, Қызылорда облысының Құрметті азаматы, Конституциялық реформа жөніндегі комиссия мүшесі Имамзада Шағыртаев, облыстық қоғамдық кеңес төрағасы Сұлтанбек Тәуіпбаев Конституциялық реформаның маңыздылығын атап өтіп, оның қоғам өміріне оң ықпалын тигізетінін, азаматтар құқықтарының күшейтетінін және мемлекеттік басқарудың ашықтығы мен тиімділігін қамтамасыз ететінін жеткізді.

Жиын соңында облыстық мәслихат төрағасы жаңа Конституцияның елдің бірлігі мен тұрақтылығын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын нығайтуға бағытталғанын атап өтіп, реформаларға қолдау білдіру әрбір азаматтың ортақ жауапкершілігі екенін жеткізді.

/// 2 АҚПАН – ҰЛТТЫҚ БАСЫЛЫМ КҮНІ

ҰЛТ МҮДДЕСІ ЖОЛЫНДА ҚЫЗМЕТ ЕТЕ БЕРЕДІ

Ұлттық басылым дегенде 1913 жылдың 2 ақпанында Орынбор қаласынан алғаш жарыққа шыққан «Қазақ» газеті еске түседі. Арада ғасырдан астам уақыт, яғни 110 жыл өткенде осы күн «Ұлттық басылым күні» болып белгіленді.

ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің деректеріне сәйкес, қазір елімізде 4 мыңға жуық бұқаралық ақпарат құралы бар. Олардың әрқай-

сыы бүгінгі заман талабына сай қағаз жүзінде және сандық нұсқада қызметін ұсынады.

6-бет

ҒЫЛЫМ — ЭКОНОМИКАНЫҢ ТІРЕГІ

Негізгі 3 жоғары оқу орны, атап айтсақ, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, «Қызылорда Болашақ» университеті мен Қызылорда Ашық университетінде 791 профессор-оқытушы бар. Соңғы бес жылда білім алушылар саны 32%-ға артқан, қазір 20 мыңға жуық (19 720) студент оқиды.

Үздік шетелдік университеттер филиалын ашу туралы Президент тапсырмасы орындалды. Қорқыт ата университеті базасында Кореяның СеулТех университетінің филиалы ашылды.Қазіргі таңда қос дипломды, бірлескен білім беру бағдарламалары жүзеге асырылуда. Жасанды интеллект, киберқауіпсіздік және информатика жоғары мектебінде 4 білім беру бағдарламасы бойынша 240 студент заманауи зертханаларда бірнеше тілде оқиды. Алдағы уақытта жоғары білікті кадрлар облыстың ғана емес, еліміздің IT саласын дамытуға, экономикаға жасанды интеллект пен озық технологияларды енгізуге үлес қосады.

Ғылымды дамытуда 2023 жылдан бері гранттық және бағдарламалық-нысаналық қаржыландыру механизмі арқылы 23 ғылыми жоба жүзеге асырылуда. Одан бөлек, Ыбырай Жақаев атындағы казак күріш шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтында 7 ғылыми жоба қолға алынды. Институт базасында өңірдің топырақ-климаттық ерекшеліктеріне бейімделген дәнді дақылдардың жана сорттарын шығару, су үнемдеу технологияларын енгізу мәселелері жан-жақты зерттеліп келеді.

Аймақта ғылыми-зерттеу, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстармен 9 кәсіпорын айналысады, 400-ден аса қызметкер жұмыспен қамтылған. Аталған компаниялар 2024 жылы ғылыми жұмыстарға 1 млрд 300 млн теңге қаржы бөлген. Бұл көрсеткіш 2020 жылмен салыстырғанда бес есе артты.

Әкімдік жанынан ғылыми кеңес құрылып, жұмыс жоспары бекітілді. 2026-2030 жылдарға арналған облыстың даму жоспарына «Жалпы өңірлік өнімдегі ғылыми-зерттеу жұмыстары шығындарының үлесі» көрсеткіші енгізілді. Қолданбалы ғылыми зерттеулерді қаржыландыру үшін тиісті қаражат бөлу мәселесі де басты назарда.

1-бет

ҚҰРЫЛЫСТА ІРКІЛІС ЖОҚ

Кезекте тұрған тұрғындарға 2392 пәтер табыстау үшін 57 млрд 440 млн теңге жоспарланған.

Ерекше атап өту қажет, былтырдан бері Қызылорда қаласында заманауи жаңа дизайнмен жеті, тоғыз және он екі қабатты тұрғын үйлер бой көтеруде.

Содан соң аймақ басшысы «Қызылорда Арена» көпфункционалды спорт кешенінің құрылыс барысымен танысты. Бас мердігер «ASPAN HOLDING», бас жобалаушы «Жоба», техникалық қадағалаушы «Строй-Прод» серіктестіктері қолға алған, аумағы 25 мың шаршы метр болатын нысан үш және төрт қабатты блоктардан тұрады. Кешен 1-бет

/// БРИФИНГ

ҚАЗАЛЫДА ДАМУ КӨРСЕТКІШТЕРІ КӨШ ІЛГЕРІ

Өткен жыл Қазалы ауданы үшін жетістіктер мен толайым табыс көзеңі болды. Экономиканың барлық саласында тұрақты өсім қалыптасып, даму көрсеткіштері ілгеріледі. Бұл туралы өңірлік коммуникациялар қызметінің брифингінде аудан әкімі Алмасбек Есмаханов айтты.

2025 жылға арналған бюджет кірісі 18,9 млрд теңге болып бекітіліп, 21,6 млрд теңгеге нақтыланды. Бекітілген бюджеттен 1,4 млрд теңге қосымша түсім қамтамасыз етіліп, көрсеткіш 43,9 пайызға ұлғайды. Быылғы бюджет көлемі – 13,6 млрд теңге, оның ішінде ауданның өз кірісі – жоспар бойынша 4,2 млрд теңге. Өнеркәсіп өндірісі, өңдеу өнеркәсібі, сауда, ауыл шаруашылығы, инвестиция, құрылыс, тұрғын үй құрылысы жөнінен де көрсеткіштің артқанын байқаймыз. Шағын және орта кәсіпкерлік саласында тіркелген субъектілердің 97,1 пайызы жұмыс істеп тұр. Оның қатарына былтыр тағы 32 нысан қосылып, 71 адам тұрақты жұмыс тапты.

– 2 млрд 400 млн теңгеге 4 ірі инвестициялық жоба жүзеге асырылып, 3-і іске қосылды. «Аралрыбторг» серіктестігінің құны 650 млн теңге жобасы бойынша Басықара ауылында тауарлы балық өсіру тоғаны салынды. Өткен жылы 400 мың дана шабақ әкелініп, соған жіберілді. Нысан 2027 жылға қарай толығымен іске қосылмақ. Сол кезде мұнда барлығы 52 тоған жұмыс істейді. Ал келер жылы 500 тоннаға жуық тауарлы балық алу жоспарланып отыр. «Ауыл аманаты» жобасы аясында 2023-2024 жылдары 883,5 млн теңге есебінен 131 жоба қаржыландырылып, 128 жұмыс орны, былтыр 288,8 млн теңгеге 40 жоба қаржыландырылып, 50 жұмыс орны ашылды, – деді Алмасбек Есмаханов.

Мемлекетке қайтарылған активтер есебінен Сарбұлақ, Шилі, Шөкен және Шитүбек елді мекендеріне тіршілік нәрі жетті. Аудан халқы осылайша түгел таза ауысумен қамтылды. Электр желілерін толық жаңғырту нәтижесінде желілердің тозу деңгейі 68 пайызға төмендеді. Бүгінде Қазалы қаласы мен Әйтеке би кентінің аралығында орналасқан нысандар мен

/// ШТАБ ОТЫРЫСЫ

ЗАҢ ҮСТЕМДІГІ — ИНВЕСТИЦИЯ ТАРТУДАҒЫ НЕГІЗГІ ФАКТОР

Кеше облыс әкімі Нұрлыбек Нәлібаев, ҚР Сыртқы істер министрінің орынбасары Әлібек Қуантыров, «Қазақ Инвест» ұлттық компаниясы департамент директорының орынбасары Марат Есенов, Бас прокуратураның қоғамдық мүдделерді қорғау қызметі бастығының орынбасары Ризат Смағұловтың бейнебайланыс арқылы қатысуымен өңірлік инвестициялық штаб отырысы өтті. Оған облыс әкімінің орынбасарлары, құқық қорғау органдары мен басқарма басшылары, штаб мүшелері, бизнес өкілдері, селекторлық режимде қала, аудан әкімдері қатысты.

Аймақ басшысы инвестиция тарту бойынша өңірде атқарылған жұмыстарға тоқталды.

– Мемлекет басшысының бұған дейінгі ауқымды саяси реформаларының жалғасы ретінде Конституциялық, Парламенттік және мемлекеттік басқару жүйесіндегі реформалар туралы бастамалар көтерілді. Өткен аптада Астана қаласында Конституциялық реформа жөніндегі комиссия отырыстарында Ата Заңға енгізлетін түзетулер талқыланып, жаңа Конституция жобасы ұсынылды.

Өзгерістер негізінен биліктің құрылымдарын қайта қарауды, адам құқықтарын күшейтуді, мемлекеттік басқарудың жаңа институттарын енгізуді қамтыды.

Негізгі занның құқықтық мәртебесінің күшеюі реттеуші ортаның болжамдылығы мен тұрақтылығын арттырады. Бұл инвесторлар үшін аса маңызды. Өйткені тұрақты конституциялық негіз құқықтық өзгерістердің кенеттен туындау тәуекелдерін төмендетіп, заң үстемдігін нығайтады.

Заң үстемдігі – ұзақ мерзімді инвестициялар үшін шешуші фактор. Мемлекет басшысының тапсырмасына сәйкес сапалы инвестициялар ағынын арттыру, қосылған құны жоғары серпінді жобаларды жүзеге асыруды қамтамасыз етуіміз қажет, – деді облыс әкімі.

Басқосуда Әлібек Қуантыров, Ризат Смағұлов инвестиция тартудың жаңа тәсілдері мен Инвестициялық омбудсменнің рөлі туралы айтты. Инвесторлар құқығын қорғауда аймақта атқарылған шаралар туралы Қызылорда облысының прокуроры Ризабек Ожаров, өңірдің инвестициялық ахуалы, жаңа жобаларды іске асыру барысы туралы облыс әкімінің орынбасары Ардақ Зебешев баяндама жасады.

Жыын соңында облыс әкімі сала басшыларына тапсырмалар жүктеді. Қазақстан Республикасының инвестициялық саясатының 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасына сәйкес, аймақта арнайы өңірлік инвестициялық штаб құрылған. Бүгінде Қызылорда облысында қолайлы инвестициялық климат қалыптасып, ірі инвестициялық жобалар жүзеге асуда. Өткен жылдың қорытындысымен 774 млрд 468 млн теңге инвестиция тартылып, өсім 10,6 пайыз болды. Жоспар 22,7 пайызға артығымен орындалды. Сыр өңірі индикатордың орындалуы бойынша алдыңғы орынға шықты.

Жеке инвестиция үлесі 72 пайыз, тоғыз айдың қорытындысымен 205 млн АҚШ долларынан астам тікелей шетелдік инвестиция тартылып, өсім 19,1 пайызды құрды.

Өткен жылы 300 млрд теңгеден астам қаржыға 27 инвестициялық жоба іске қосылды. Экономиканы әртараптандыру мақсатында 2026-2029 жылдары аймақта 1 трлн 900 млрд теңгеге 48 инвестициялық жоба іске асырылып, 10 308 жаңа жұмыс орны ашылады. Быыл 100 млрд теңгенің 21 жобасын іске қосу жоспарланған.

Облыс әкімінің баспасөз қызметі

тұрғын үйлердің жарық тұтыну қуаттылығын арттыру мақсатында қосалқы станса салынып жатыр. Жергілікті халықтың 75 пайызы от жағып, құл шығарудың машақатынан құтылды. Быыл Жанқожа батыр, Бекарыстан би, Майдакөл және Түктібаев елді мекендерінде орамшілік газ желілерінің құрылысы жүргізіледі. Сөйтіп, жыл соңына қарай елді мекендердің 78,5 пайызына табиғи газ келмек.

Аудан басшысы аудандық маңыздағы автомобиль жолдарының жақсы жағдайдағы үлесі 91 пайызға жеткенін атап өтті.

– Быыл Қожабақы-Аранды және Қарлан учаскесінен Бірлік ауылына дейінгі аралықтағы жолды жөндеу жоспарымызда бар. Жобаны бастауға жергілікті бюджеттен 10 млн теңге бөлінді. 2024 жылы басталған Қазалы қаласындағы 10 көшенің жұмысын жалғастыруға 471 млн теңге бөлінді. Әйтеке би кентінің Жанқожа батыр көшесінде айналма жол салынады. Тағы 10 көше күрделі және орташа жөндеуден өткізіледі. Қожабақы ауылының тұсындағы темірбетонды көпір облыстық бюджет есебінен жөнделеді, – деді аудан әкімі.

Қазалыда құрылыс саласы да қарыштап дамып келеді. Аудан орталығында аудандық прокуратура ғимараты, «Руханият орта-

тану, физиотерапия, қабылдау, әкімшілік, реанимация, химия және радиотерапия, сондай-ақ операция бөлімдерінен тұрады. Заманауи талаптарға сай аурухананы биыл пайдалануға беру жоспарланған.

Техникалық және кәсіптік білім беруді дамытуға арналған құзыреттілік орталығының құрылысы да назардан тыс қалмады. Жастардың кәсіби шеберлігін арттыруға бағытталған нысан екі қабатты, сыйымдылығы 215 орын. Мұнда түрлі қоғамдық іс-шараларды өткізуге арналған 100 орындық конференц-зал, 20 орындық СІР залдар, 25 адамдық көрме залы қарастырылған.

/// ПІКІР-ПАЙЫМ

МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚОҒАМ АРАСЫНДАҒЫ ЖАҢА КЕЛІСІМ

Конституциялық реформалар жөніндегі комиссия Қазақстан Республикасының жаңа Ата Заңының жобасын жариялады. Бұл жаңалықты жай ғана кезекті құжат ретінде қабылдау дұрыс болмас еді. Өйткені бұл – қоғамның көптен бері айтып жүрген ойы мен үмітінің қағазға түскен нұсқасы.

Соңғы алты ай бойы бұл мәселе тек сарапшылардың немесе саясаткерлердің арасында ғана емес, қарапайым азаматтардың арасында да талқыланды. Біреу ұсыныс айтты, біреу күмәнін білдірді, енді бірі үнісіз қалмай, өз көзқарасын жеткізді. eGov пен e-Отinish арқылы екі мыңнан астам ұсыныстың түсуі – елдің болашағына бейжай қарамайтын, «ертен не болады?» деп ойлайтын азаматтар көп екенін көрсетеді. «Көптің ақылы – көл» демекші, осы пікірлердің барлығы бір арнаға тоғысып отыр.

Жаңа Конституцияның ең басты жаңалығы – адамға бет бұруы. Бұл жолы мемлекет өзін бірінші орынға қойған жоқ, азаматты алға шығарды. Адамның өмірі, қадір-қасиеті, құқығы мен бостандығы ең жоғары құндылық ретінде айқын белгіленді. «Адам – мемлекеттің қазығы» десек, сол қазықтың енді мықтап қағылғанын көріп отырмыз. Бұл қағидат жекелеген баптарда ғана емес, бүкіл Конституцияның рухынан сезіледі.

Қоғамда әділет туралы сөз көп айтылады. Бірақ әділет сөзбен емес, заңмен орнығалы. Заң мен тәртіп, жауапкершілік пен адалдық енді ұран емес, нақты қағида ретінде бекітіліп отыр.

Конституцияның бағыты анық. Ол қоғамның сұранысына жауап беруге талпынып отыр. «Ел болам десек, бесінгінді түзе» дейді дана халқымыз. Ал Конституция – сол бесіктің ең берік тұғыры. Бұл құжат бүгін үшін ғана емес, ертен үшін жазылып отыр. Ертенгі ұрпақ қандай елде өмір сүреді, қандай заңға сүйенеді – осы сурақтың жауабы дәл осы жерде жатыр. Сондықтан жаңа Ата Заңды талқылау – міндет емес, ортақ парыз. Себебі Заңды құрметтеген елдің өзі де құрметті болады.

Жаңа Конституция – мемлекет пен қоғам арасындағы жаңа келісім. Ол сенімге, әділетке және жауапкершілікке негізделуі тиіс. Егер осы қағидаттар іс жүзінде орындалса, бұл құжат ел дамуының жаңа парағын ашатыны сөзсіз.

Имамзада ШАҒЫРТАЕВ,

Қазақстанның Еңбек Ері,

Конституциялық реформа жөніндегі комиссия мүшесі

ӨЗГЕРІСТЕР МЕН ТЫҢ БАҒЫТТАР

Конституциялық реформа жөніндегі комиссия Ата Заңның жаңартылған жобасын көпшілік назарына ұсынды. Бұл бастама Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Парламенттің бір палаталы моделіне көшу жөніндегі ұсынысынан бастау алғанын білеміз. Президент бұл идеяны 2025 жылғы 8 қыркүйекте халыққа арнаған дәстүрлі Жолдауында көтеріп, саяси жүйені түбегейлі жаңарту және жасанды интеллект заманы жағдайында елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын жеделдету қажеттігін атап өткен еді.

Парламенттік өзгерістерді жүзеге асыруға құрылған жұмыс тобының құрамына беделді заңгер-ғалымдар, түрлі сала сарапшылары, саяси партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің өкілдері енгізілді. Сонымен қатар, қарапайым азаматтар да белсенділік танытып, өз ұсыныстарын e-Отinish және eGov электронды платформалары арқылы жолдады. Нәтижесінде жұмыс тобы халықтан келіп түскен екі мыңнан астам пікір мен ұсынысты мұқият зерделеп, саралады.

Ал биылғы қаңтар айында өткен Ұлттық құрылтайдың V отырысында Президент атқарылған жұмыстарды қорытындылап, алдағы конституциялық өзгерістерге қатысты өз ұстанымын жария етті. Бастапқыда Конституцияның шамамен 40 бабына түзетулер енгізілуі жоспарланғанмен, ұсынылып отырған жаңа жобадан айтарлықтай өзгеше бағыт қалыптасқанын байқауға болады.

Жаңа Ата Заң бойынша нақты шешім жалпыұлттық референдумда қабылданады.

Серік ДҮЙСЕНБАЕВ,

облыстық ардагерлер кеңесінің төрағасы

САЯСИ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫҢ БЕРІК НЕГІЗІ

Жаңа Ата Заңның жобасы – бұл елдегі заңнамалық жүйені түбегейлі жаңарту туралы ірі қадам. Сонымен қатар ол тек түзетулер емес, толық қайта қаралған құжат ретінде ұсынылып отыр.

Онда тұрғындар мен саяси ұйымдар және сарапшылардың ұсыныстары ескерілді, қоғамдық талқылаулар өткізілді. Өзгерістер мен толықтырулар Ата Заң мәтінінің 84% бөлігін қамтиды, яғни бұл әдеттегі түзетуден әлдеқайда ауқымды деп ойлаймын.

Негізгі бағыттарына келетін болсақ, жоба бір палаталы Парламент – Құрылтай және халықтық орган – Халық Кеңесі секілді жаңа институттарды қарастырады. Өкілеттіктердің қайта құрылуы, заң шығару процесі мен өкілеттіктер туралы айқын норма ұсынылған. Адам құқықтарының кепілдіктері, жеке тұлғаның қадір-қасиеті мен дербестігі жоғары орынға қойылған.

Жаңа Конституцияның мақсаты – елдің басқару жүйесін заманауи талаптарға икемдеу, азаматтық құқықтарды нығайту және қоғамдық қатысуды күшейту.

Құжат тек мемлекеттік басқару жүйесін жаңартуды ғана емес, қоғам мен билік арасындағы қатынасты қайта қарауды көздейді. Жоба билік тармақтары арасындағы тең-теңдікті күшейтуге бағытталған. Парламенттің, өкілді және қоғамдық институттардың рөлін арттыру арқылы шешім қабылдау процесіне қоғамдық қатысу кеңейеді.

Бұл ұзақ мерзімді саяси жауапкершілікті арттырып, мемлекеттік институттарға деген сенімді нығайтады. Сонымен бірге, жаңа институттардың нақты өкілеттігі мен тиімділігі айқындалуы маңызды.

Жаңа Конституция жобасында адам құқықтары мен жеке тұлғаның қадір-қасиетіне басымдық берілуі – қоғам үшін маңызды сигнал. Бұл әлеуметтік әділеттілікке сұранысты арттырады, азаматтардың өз құқықтарын қорғауда белсендірек болуына ықпал етеді, мемлекеттік органдардың жауапкершілігін күшейтеді. Егер бұл нормалар іс жүзінде тиімді іске асса, әлеуметтік сенім мен қоғамдық келісім нығайды.

Референдум арқылы қабылдау тетігінің ұсынылуы азаматтардың ел тағдырына ортақ жауапкершілігін арттырады. Бұл Конституцияны мемлекеттің құжаты емес, халықтың ортақ келісімі ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Жаңа Ата Заң жобасы – формальді өзгеріс емес, қоғамдық келісімді жаңғыртуға бағытталған қадам. Оның табысты болуы ашық қоғамдық талқылауға, нақты іске асыру тетіктеріне, азаматтық белсенділік деңгейіне тікелей байланысты. Қоғам пікірін ескере отырып жетілдірілген құжат Қазақстанның ұзақ мерзімді саяси тұрақтылығы мен әлеуметтік дамуына берік негіз бола алады.

Сұлтанбек ТӘУШБАЕВ,

облыстық қоғамдық кеңес төрағасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

Біз, біртұтас Қазақстан халқы, байырғы казак жерінде мемлекеттілікті нығайта отырып,

Ұлы Даланың мыңжылдық тарихының сабақтастығын сақтап, мемлекеттің унитарлы сипатын, оның шекарасы мен аумағының тұтастығына қол сұғуға болмайтынын нақтылап,

Әділетті Қазақстан идеясын және Заң мен Тәртіп қағидатын ұстанып, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары мүлтіксіз сақталатынын мәлімдеп, бірлік пен ынтымақ, этносаралық және конфессияара-лық татулық қағидадарына сүйеніп, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құнды-лықтарын бағдарға алып, табиғатты аялау қажеттігін мойындап, бейбітшілікке және барлық елмен достыққа ұмтылып, келешек ұрпақ алдындағы аса жоғары жауапкершілікті сезініп,

Қазақстан Республикасының Ата Заңын – осы Конституцияны қабылдаймыз.

І бөлім
Конституциялық құрылыс негіздері
1-бап
Қазақстан Республикасы – демократиялық, зайыр-лы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет. Мемлекеттің ең жоғарғы құндылығы – адам мен оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.
2-бап
1. Қазақстан Республикасы – унитарлы мемлекет. Басқару үлгісі – президенттік республика.
2. Қазақстан Республикасының Егемендігі оның бүкіл аумағын қамтиды. Мемлекет өз аумағының тұтастығын, бөлінбеуін, оған қол сұғылмауын қамтамасыз етеді.
3. Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы конституциялық заңда айқындалады.
4. Қазақстан Республикасының елордасы – Астана қаласы. Елорда мәртебесі заңда айқындалады.
5. Қазақстан Республикасы мен Қазақстан атауларының мәні бірдей.
6. Қазақстан Республикасының Егемендігі, Тәуелсіздігі, унитарлығы, аумақтық тұтастығы мен басқару үлгісі өзгермейді.
3-бап
1. Қазақстан Республикасы қызметінің негіз құраушы қағидадары: Егемендік пен Тәуелсіздікті қорғау; адам құқықтары мен бостандықтарын сақтау; заң мен тәртіп үстемдігін қамтамасыз ету; жалпыұлттық бірлікті бекемдеу; халықтың әл-ауқатын арттыру; жауапты әрі жасампаз отанышылдық идеясын орнықтыру; қоғамдық диалогты дамыту; еңбексүйгіштік, прогресс, білім құндылықтарын бекіту; жоғары экологиялық мәдениет қалыптастыру; тарихи-мәдени мұраны сақтау; төл мәдениетті қолдау.
2. Қазақстан Республикасы адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуды мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты деп таниды.
4-бап
1. Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы және Егемендік иесі – Қазақстан халқы.
2. Халық билікті жалпыхалықтық референдум және еркін сайлау арқылы тікелей жүргізеді, сондай-ақ өз билігін мемлекеттік органдар арқылы жүзеге асырады.
3. Қазақстан Республикасында билікті ешкім де ием-деніп кете алмайды. Билікті иемденіп кету заңмен қу-даланады. Халық пен мемлекет атынан Қазақстан Рес-публикасының Президенті, сондай-ақ конституциялық өкілеттігі шегінде Қазақстан Республикасының Құрылтайы әрекет етеді. Қазақстан Республикасының Үкіметі мен өзге де мемлекеттік органдар өздеріне берілген өкілеттік шегінде мемлекет атынан әрекет етеді.
4. Қазақстан Республикасында мемлекеттік билік біртұтас және ол заң шығарушы, атқарушы, сот тармақ-тарына бөліну, өзара іс-қимыл жасау қағидағына сәйкес Конституция мен заңдар негізінде жүзеге асырылады.
5-бап
1. Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығы – Конституцияның, оған сәйкес келетін заңдардың, Қа-зақстан Республикасы Конституциялық Соты мен Қа-зақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, Қазақстан Республикасының халықаралық шарт міндет-темелерінің нормалары.
2. Конституцияның ең жоғары заңды күші бар және ол Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында тікелей қолданылады.
3. Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық шарттарды қолдану тәртібі заңдарда айқындалады.
4. Барлық заңдар мен Қазақстан Республикасы рати-фикациялаған халықаралық шарттар жарияланады. Аза-маттардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік құқықтық актілердің ресми жария-лануы – оларды қолданудың міндетті шарты.
5. Азаматтарға жана міндеттер жүктейтін немесе олар-дың жағдайын нашарлататын заңдардың кері күші бол-майды.
Жауаптылықты белгілейтін немесе күшейтетін заң-дардың кері күші болмайды.
Жана заң бұрын жасалған құқық бұзушылық үшін жа-уаптылықты жоғатын немесе жеңілдететін болса, жаңа заң қолданылады.
6. Қазақстан Республикасының жекелеген өңірлері-нің экономикасын қарқынды дамыту мақсатында консти-туциялық заңдарға сәйкес қаржы саласына қатысты ар-наулы құқықтық режим немесе «қарқынды дамытын қала» арнаулы құқықтық режимі белгіленуі мүмкін. Осы арнаулы құқықтық режимдер мемлекеттің басқару, сот жүйесінің жұмыс істеу ерекшеліктерін көздеуі мүмкін.
6-бап
1. Қазақстан Республикасында идеологиялық және саяси әралуандық танылады. Мемлекеттік органда саяси партия ұйымын құруға жол берілмейді.
2. Қоғамдық бірлестіктер заң алдында тең. Мемлекеттің қоғамдық бірлестік ісіне, ал қоғамдық бірлестіктің мек-лекет ісіне заңсыз араласуына және қоғамдық бірлестікке мемлекеттің органдар функцияларын жүктеуге жол берілмейді.
3. Мәқасты немесе әрекеті конституциялық құрылыс негіздерін күштеп өзгертуге, Қазақстан Республикасының тұтастығын және қоғамдық тәртіпті бұзуға, ұлттық қауіп-сіздікке нұқсан келтіруге, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни араздықты қоздыруға бағытталған қоғамдық бірлестік құруға және оның қызметіне, сондай-ақ заңнамалық көзделмеген әскерилендірілген жасақ құруға тыйым салынады.
4. Басқа мемлекеттің саяси партиясы мен кәсіптік одағының, діни негіздегі саяси партияның қызметіне жақ берілмейді, сондай-ақ саяси партия мен кәсіптік одақты шетелдік заңды тұлғаның, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамның, шетелдік қатысуы бар заңды тұлғаның, шет мемлекет пен халықаралық ұйымның қаржыландыруына жол берілмейді.
5. Коммерциялық емес ұйымның шет мемлекеттен, халықаралық және шетелдік заңды тұлғадан, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамнан алатын ақша қаражатының қозғалысы және активтері туралы ақпарат Қазақстан Рес-публикасының заңдарына сәйкес ашық әрі қолжетімді бо-луға тиіс.
7-бап
1. Дін мемлекеттен бөлек.
2. Қазақстан аумағында діни ұйымдардың қызметі заңға сәйкес жүзеге асырылады және ол конституциялық құрылыс негіздерін, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығын және қоғамның адам-гершілік болмысын қорғау мақсатында шектелуі мүмкін.
8-бап
1. Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылады және тең қорғалады.
2. Меншікті пайдалану қоғам мен мемлекет игілігіне қызмет етуге, қоршаған ортаға зиян келтірмеуге, басқа тұлғалардың құқықтарына және заңмен қорғалатын мүд-

делеріне нұқсан келтірмеуге тиіс. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік иелері құқықтарының көлемі мен шегі, оларды қорғау кепілдіктері заңда айқындалады.

3. Жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар халыққа тиесілі. Халықтың атынан меншік құқығын мемлекет жү-зеге асырады. Жер заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікке де болуы мүмкін.

9-бап
1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі.
2. Мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады.
3. Мемлекет біртұтас Қазақстан халқының тілдерін үйрену және дамыту үшін жағдай жасауға қолдау көрсетеді.

10-бап
Қазақстан Республикасы халықаралық құқық қағи-даттары мен нормаларын құрметтейді, мүдделі мемлекет-термен бейбітшілік пен ынтымақтастықты, олардың ішкі ісіне араласпауды, халықаралық дауды бейбіт жолмен ше-шуді көздейтін сыртқы саясат жүргізеді.

11-бап
Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері – Мемлекеттік Ту, Мемлекеттік Елтаңба, Мемлекеттік Ән-ұран. Олардың сипаттамасы және пайдалану тәртібі кон-ституциялық заңда белгіленеді.

II бөлім
Негізгі құқықтар мен міндеттер
12-бап
1. Қазақстан Республикасының азаматтығы заңға сөй-кес беріледі және тоқтатылады, ол берілген негізіне қара-мастан бірыңғай және тең.
2. Қазақстан Республикасының азаматын өз азамат-тығынан айыруға, азаматтығын өзгерту құқығынан айы-руға, сондай-ақ Қазақстаннан тыс жерге аластатуға болмайды. Азаматтықтан айыруға террористік қылмыс жа-сағаны, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ұлттық мүд-делеріне өзге де ауыр зиян келтіргені үшін сот шешімімен ғана жол беріледі.
3. Қазақстан Республикасының азаматында қос не-месе көп азаматтығы болуына жол берілмейді. Өзге ел аза-маттығының болуы Қазақстан Республикасының азамат-тығын тоқтатуға негіз болады.
13-бап
1. Қазақстан Республикасының халықаралық шартта-рында өзгеше белгіленбесе, Қазақстан Республикасының азаматы шет мемлекетке берілмейді.
2. Қазақстан Республикасы өз азаматтарын ел аума-ғынан тыс жерде заңға сәйкес қорғауға кепілдік береді.
14-бап
1. Конституцияға сәйкес Қазақстан Республикасында адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі.
2. Адам құқықтары мен бостандықтары еркінге тұ-мысынан тиесілі, олар абсолютті және олардан әркім айы-ра алмайды.
3. Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен міндеттері бар.
4. Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарт-тарда көзделген жағдайда шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адам Қазақстан Республикасының азаматы үшін бел-гіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сон-дай-ақ міндеттерді атқарады.
5. Құқықтар мен бостандықтарды іске асыру басқа тұл-ғаның құқықтарын бұзбауға және бостандықтарын шек-темеуге тиіс, конституциялық құрылыс негіздеріне, қоғам-дық тәртіпке, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге тиіс.
15-бап
1. Әр адамның құқық субъектісі ретінде танылуға құқығы бар. Әр адам құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілмен, оның ішінде қажетті қорғаныс арқылы қорғауға құқылы.
2. Әр адамның өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға құқығы бар.
3. Қазақстан Республикасында заңға сәйкес білікті заң көмегін алу құқығы танылады.
16-бап
1. Заң мен сот алдында бәрі тең.
2. Қазақстан Республикасының азаматын, Қазақстан Республикасының аумағында тұратын немесе уақытша жүрген шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамды те-гінне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлкітік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, діни көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге де себептерге байланысты кемсітуге болмайды.
17-бап
1. Өмір сүру құқығы – әр адамның абсолютті және ажырамас құқығы.
2. Ешкімнің өз бетімен адам өмірін қиюға құқығы жоқ.
3. Өлім жазасына тыйым салынған.
18-бап
1. Әр адамға жеке басына тиіспеу құқығына және жеке бас бостандығы құқығына кепілдік беріледі.
2. Сот шешімінсіз адамды заңда көзделген мерзімнен артық ұстауға болмайды.
Қүзетпен ұстауға сот шешімімен ғана рұқсат етіледі және оған шағым жасау құқығы беріледі.
3. Әр адамға ұсталған сәтте бостандығын шектеу негізі мен құқықтары түсіндіріледі.
4. Ұсталған адамның, күдіктінің, айыпталушының тиісінше ұсталған, күдікті ретінде танылған немесе айып тағылған сәттен бастап адвокат (қорғаушы) көмегін пай-далануға құқығы бар.
19-бап
1. Заңды күшіне енген сот үкімімен адамды кінәлі деп танымайынша, ол жазадан қылмыстық құқық бұзушылық-қа кінәлі емес деп саналады.
2. Ешкім өз-өзіне, жұбайына (зайыбына) және заңда айқындалған жақын туыстарына қарсы айғак беруге мін-детті емес.
Діни қызметшілер өздеріне сеніп, сырын ашқан адам-дарға қарсы қуәлік етуге міндетті емес.
3. Адамды дәл сол құқық бұзушылық үшін қылмыстық немесе әкімшілік жауаптылыққа қайта тартуға тыйым са-лынады.
20-бап
1. Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне тиісуге болмайды және олар заңмен қорғалады.
2. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқа да қатыгездік көрсетіп немесе адамның қадір-қасиетін қорлап жәбірлеуге және жазалауға болмайды.
21-бап
1. Жеке өмірге қол сұқпау құқығына, жеке және отбасы құпиясының болу құқығына, цифрлық технологиялды қолдануды қоса алғанда, дербес деректерді заңсыз жи-наудан, өңдеуден, сақтаудан және пайдаланудан қорғау құ-қығына заңмен кепілдік беріледі.
Діни операцияларының, жеке салымдар мен жи-наттардың, жазықсан хаттардың, телефон арқылы сөйлескен сөздердің, пошта хабарламаларының және байланыс құ-ралдарының, оның ішінде цифрлық технологияларды қол-дану арқылы берілетін өзге де хабарламалардың құпиясы заңмен қорғалады. Бұл құқықты шектеуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен ғана жол беріледі.
3. Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әр адамға өз құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжатпен, шешіммен және ақпарат көзімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.
22-бап
1. Әр адам өзінің қай ұлтқа жататынын айқындауға, оны көрсетуге не көрсетпеуге құқылы.
2. Әр адамның ана тілі мен төл мәдениетін қолдануға,

қарым-қатынас жасау, тәрбие беру, оқу мен шығармашылық тілін еркін таңдауға құқығы бар.

23-бап
1. Сөз еркіндігіне, ғылыми, техникалық, көркем шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі.
2. Зияткерлік меншік заңмен қорғалады.
3. Мемлекеттік құпияларды қоспағанда, еркін ақпарат алу және тарату құқығы заңмен тыйым салынбаған кез кел-ген тәсілмен іске асырылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпияларын құрайтын мәліметтер тізбесі заңда айқындалады.
4. Сөз еркіндігі және ақпарат тарату басқа адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетіне, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге, қоғамдық тәртіпті бұзбауға тиіс.
5. Пензұраға тыйым салынады.
6. Қазақстан Республикасының конституциялық құры-лыс негіздерін күштеп өзгертуді, аумақтық тұтастығына, Егемендігі мен Тәуелсіздігіне қол сұғуды, қоғамдық тәртіп-ті бұзуды, ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруді, со-ғысты, қарулы қақтығысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, этностық, діни басымдықты немесе алауыздықты, қаты-гездік пен зорлық-зомбылықты насихаттауға, сондай-ақ арандату әрекетіне және оған шақыруға жол берілмейді.

24-бап
1. Заңда белгіленген жағдайларды қоспағанда, Қа-зақстан Республикасының аумағында заңды түрде жүрген әр адамның ел аумағында еркін жүріп-тұруға және тұр-ғылықты жерін еркін таңдауға құқығы бар.
2. Әр адамның Қазақстан Республикасынан тыс жер-ге шығуға құқығы бар. Бұл құқықты шектеуге заңда бел-гіленген жағдайда және көзделген тәртіппен жол беріледі. Қазақстан Республикасы азаматтарының Қазақстан Рес-публикасына кедергісіз оралуға құқығы бар.

25-бап
1. Әр адамның ар-ождан бостандығына құқығы бар.
2. Ар-ождан бостандығы құқығын пайдалану жалпы-адамзат пен азамат құқықтарын, мемлекет алдындағы мін-деттерді шектемеуге тиіс.

26-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлестік құру бостандығына құқығы бар. Қоғамдық бірлестік қыз-меті заңмен реттеледі.
2. Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының, Жоғарғы Сотының және өзге де соттарының төрағалары мен судьялары, Орталық сайлау комиссиясының, Жоғары аудиторлық палатасының төрағалары мен мүшелері, құ-қық қорғау органы және арнаулы мемлекеттік орган қыз-меткерлері мен жұмыскерлері, әскери қызметшілер саяси партия мен кәсіптік одақта болуға, қандай да бір саяси партияны немесе қоғамдық-саяси қозғалысты қолдауға не сыни пікір білдіруге құқылы емес.

27-бап
1. Әр адамның еңбек етуге, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауға құқығы бар. Мәжбүрлі еңбекке тартуға қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін адамды кінәлі деп тағу туралы сот актісінің негізінде, не төтенше жағдайда, не соғыс жағдайында ғана жол беріледі.
2. Қазақстан Республикасы қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сай еңбек жағдайлары құқығына, еңбегі үшін қандай да бір кемсітуді сыйдақы алу, сондай-ақ заңға сәйкес әлеуметтік қорғалу құқығына кепілдік береді.
3. Заңда белгіленген тәсілдерді қолдана отырып, жеке және ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы танылады.
4. Тынығу, жұмыс уақытының ұзақтығы, демалыс және мереке күндері, ақа төленетін демалыс құқығына заңмен кепілдік беріледі.

28-бап
1. Тұрғын үйге қол сұғуға болмайды. Сот шешімінсіз тұрғын үйден айыруға жол берілмейді. Тұрғын үйге басып кіруге, оны қарап-тексеруге, тінтуге заңда белгіленген жағ-дайда және көзделген тәртіппен жол беріледі.
2. Қазақстан Республикасында өз азаматтарын тұрғын үймен қамтамасыз етуге жағдай жасалады. Тұрғын үйге мұқтаж азаматтардың заңда көрсетілген санаттарына баса-пана заңда белгіленген нормаларға сәйкес беріледі.

29-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының заңды түрде алған кез келген мүлкіне жеке меншік құқығы болады.
2. Меншікке, оның ішінде мұрагерлік құқығына заңмен кепілдік беріледі.
3. Сот шешімінсіз ешкімді өз мүлкінен айыруға болмайды. Заңмен көзделген айрықша жағдайда мемлекет мұқтажы үшін мүлкіті мәжбүрленіп иеліктен шығаруға оның тең қуны етелген кезде жол беріледі.
4. Қазақстан Республикасы кәсіпкерлік қызмет бос-тандығы құқығына, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалану құқығына кепілдік береді. Монополистік қызмет заңмен реттеледі немесе шектеледі. Жосымсыз бәсекеге тыйым салынады.

30-бап
1. Неке және отбасы, ана, әке мен бала мемлекет қор-ғауында болады.
2. Неке – еркек пен әйелдің мемлекет заңға сәйкес тіркеген ерікті және тең құқықты одағы.
3. Балаға қамқорлық жасау және тәрбие беру ата-ананың етене құқығы әрі міндеті.
4. Көмелетке толған еңбекке қабілетті балалар еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті.

31-бап
1. Қазақстан Республикасының азаматына жалақы мен зейнетақының ең төмен мөлшеріне кепілдік беріледі, сон-дай-ақ жасына, науқастануына, мүгедектігіне, асыраушы-сынан айырылуына байланысты және өзге де заңды негіз бойынша әлеуметтік қамсыздандыруға кепілдік беріледі.
2. Қазақстан Республикасында ерікті әлеуметтік сақ-тандыру, әлеуметтік қамсыздандырудың өзге де үлгілерін және қайырымдылық жасау қолдау табады.

32-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулы-ғын сақтауға құқығы бар.
2. Қазақстан Республикасының азаматтары ақы төле-мей, заңда белгіленген тәртіппен медициналық көмек алуға құқылы.
3. Мемлекеттік және жекеменшік емдеу мекемелерінде, сондай-ақ жеке медициналық практикамен айналысатын тұлғалардан ақмлы медициналық көмек алу заңда бел-гіленген негізде және көзделген тәртіппен жүзеге асы-рылады.

33-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік оқу орындарында ақы төлемей бастауыш және орта білім алуына кепілдік беріледі. Бастауыш және орта білім мін-детті.
2. Қазақстан Республикасы азаматының заңға сәйкес мемлекеттік жоғары оқу орындарында конкурс негізінде жоғары білім алуға құқығы бар.
3. Жекеменшік оқу орындарында ақмлы білім алу заңда белгіленген негізде және көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.
4. Мемлекет білім берудің жалпыға міндетті стан-дарттарын белгілейді. Барлық оқу орнының қызметі осы стандарттарға сәйкес келуге тиіс.
5. Діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағындағы білім беру ұйымдарында білім мен тәрбие беру жүйесі зайырлы сипатқа ие.

34-бап
1. Қазақстан Республикасының азаматтары табиғатты сақтауға және табиғи байлыққа ұқыпты қарауға міндетті.
2. Мемлекет адамның өмір сүруіне және денсаулығына қолайлы болатын қоршаған ортаны қорғауды мақсат етеді.
3. Адам өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін фактілерді, мән-жайларды лауазымды адамдардың жасы-руы заңға сәйкес жауаптылыққа алып келеді.

35-бап
Қазақстан Республикасы азаматтарының бейбіт жи-

налыс, митинг, демонстрация өткізуге құқығы бар. Бұл құқықты пайдалану конституциялық құрылыс негіздерін, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қа-уіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтар-дың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысын сақтау мақсатында шектелуі мүмкін.

36-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының тікелей және өз өкілдері арқылы мемлекет ісін басқаруға қатысуға, мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару ор-гандарына өзі жүгінуге, сондай-ақ жеке және ұжымдық өтініш жолдауға құқығы бар.
2. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын сай-лауға және оларға сайлауға, сондай-ақ жалпыхалықтық референдумға қатысуға құқығы бар.
3. Сот әрекетке қабілетсіз деп таныған Қазақстан Рес-публикасы азаматтарының, сондай-ақ сот үкімімен бас бостандығынан айыру жазасын өтеп жүрген Қазақстан Республикасы азаматтарының сайлауға, жалпыхалықтық референдумға қатысуға құқығы жоқ.
Сот әрекетке қабілетсіз деп таныған Қазақстан Рес-публикасы азаматтарының, сотталғандығы заңда белгі-ленген тәртіппен жойылмаған немесе алынбаған Қазақстан Республикасы азаматтарының, сондай-ақ сыбайлас жем-қорлық қылмыс немесе сыбайлас жемқорлық құқық бұ-зушылық жасауға қатысты кінәсін сот заңда белгіленген тәртіппен таныған Қазақстан Республикасы азаматтарының сайлауға құқығы жоқ.
4. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар. Мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар заңға сәйкес лауазымдық міндетіне ғана қатысты болады.

37-бап
1. Әр адам Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңнамасын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрмет-теуге міндетті.
2. Әр адам Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге міндетті.

38-бап
Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу – әр адамның борышы мен міндеті.

39-бап
1. Қазақстан Республикасын қорғау – оның әр аза-матының қасиетті парызы мен міндеті.
2. Қазақстан Республикасының азаматтары әскери қызметті заңда белгіленген түрде және көзделген тәртіппен өткереді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

45-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқылы емес.

2. Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілетігін жүзеге асыру кезеңінде саяси партияда болуға құқылы емес.

3. Қазақстан Республикасы Президентінің жақын туыстары мемлекеттік саяси қызметші лауазымында, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің басшы лауазымында болуға құқылы емес.

46-бап

Қазақстан Республикасының Президенті:

1) Қазақстан халқына елдегі жағдай мен Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы жолдау жасайды;

2) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Вице-Президентін тағайындайды; Қазақстан Республикасының Вице-Президентін лауазымынан босатады, оның өкілеттігін айқындайды.

Құрылтай Қазақстан Республикасының Вице-Президентін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;

3) Қазақстан Республикасы Құрылтайының кезекті және кезектен тыс сайлауын тағайындайды; Құрылтайдың бірінші сессиясын шақырады және оның депутаттарының Қазақстан халқына беретін антын қабылдайды; Құрылтайдың кезектен тыс сессиясын шақырады; Құрылтай ұсынған заңға бір ай ішінде қол қояды, заңды халыққа жария етеді немесе заңды не оның жекелеген баптарын қайта талқылап, дауысқа салу үшін қайтарады;

4) Құрылтайда өкілдігі бар саяси партиялар фракцияларымен консультациядан кейін Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің кандидатурасын келісім беру үшін Құрылтайдың қарауына ұсынады; депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін тағайындайды; Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін лауазымынан босатады; Премьер-Министрдің ұсынымын Үкімет құрылымын айқындайды; Құрылтаймен консультациядан кейін Премьер-Министр ұсынған Үкімет мүшелерін тағайындайды; сыртқы істер, қорғаныс, ішкі істер министрлерін дербес тағайындайды; Үкімет мүшелерін лауазымынан босатады; Үкімет мүшелерінің антын қабылдайды; аса маңызды мәселелер бойынша Үкімет отырыстарына төрағалық етеді.

Құрылтай Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;

5) Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының Төрағасын, Жоғарғы Сотының Төрағасын, Ұлттық Банкінің Төрағасын, Бас Прокурорын, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын, Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын, Жоғары аудиторлық палатасының Төрағасын, Жоғары Сот Кеңесінің Төрағасын, Мемлекеттік құзет қызметінің бастығын, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді тағайындайды және оларды лауазымынан босатады;

6) Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың құрамын, таратады және қайта құрады, олардың басшыларын тағайындайды және лауазымынан босатады;

7) Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдік басшыларын тағайындайды және кері шақырып алады;

8) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Конституциялық Соттың он судьясын сегіз жыл мерзімге, Орталық сайлау комиссиясының алты мүшесін бес жыл мерзімге, Жоғары аудиторлық палатаның сегіз мүшесін бес жыл мерзімге тағайындайды; оларды лауазымынан босатады.

Құрылтай Конституциялық Сот судьяларын, Орталық сайлау комиссиясы мен Жоғары аудиторлық палата мүшелерін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;

9) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің Жоғарғы Бас Қолбасшысы болып табылады, Қарулы Күштердің жоғары қолбасшылығын тағайындайды және лауазымынан босатады;

10) жалпыхалықтық референдум өткізу туралы шешім қабылдайды;

11) адамның және Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті, мемлекеттің Егемендігі мен тұтастығын қамтамасыз ету үшін Конституциялық Сотқа күшіне енген заңның немесе өзге де нормативтік құқықтық актінің Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы, Қазақстан Республикасы Конституциясының 93-бабында көзделген жағдайда қорытынды беру туралы өтініш жібереді;

12) Қазақстан Республикасының атынан келіссөздер жүргізеді және халықаралық шарттарға қол қояды; ратификациялық грамоталарға қол қояды; Қазақстан Республикасында аккредиттелген шет мемлекеттердің дипломатиялық өкілдіктерінің, сондай-ақ халықаралық ұйым басшыларының сенім және кері шақыру грамоталарын қабылдайды;

13) Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларын, құрметті атақтарды белгілейді;

14) Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларымен марапаттайды, құрметті атақтарды, жоғары әскери атақтарды, сыншптық шендерді, дипломатиялық дәрежелерді, біліктілік сыншптарын береді;

15) Қазақстан Республикасының азаматтығы мәселесін, саяси бастана беру мәселесін шешеді;

16) кешірім беруді жүзеге асырады;

17) Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығына, ішкі саяси тұрақтылығына, азаматтарының қауіпсіздігіне тікелей қатер төнсе және бұл мемлекеттік конституциялық органдардың жұмыс істеуін бұзға алып келсе, Қазақстан Республикасының Премьер-Министрімен және Құрылтайының Төрағасымен ресми консультациядан кейін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе жекелеген аймақтарында төтенше жағдай енгізуді, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін қолдануды қоса алғанда, осы мән-жайлар талап ететін шараларды қабылдайды;

18) Қазақстан Республикасына қарсы агрессия жасалған не оның қауіпсіздігіне сырттан тікелей қатер төнген жағдайда Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе оның жекелеген аймақтарында әскери жағдай енгізеді, ішпана не жалпы жұмылдыру жариялайды, бұл жөнінде Қазақстан Республикасының Құрылтайына дереу хабарлайды;

19) өзіне бағынатын Мемлекеттік күзет қызметін құрады;

20) Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігін құрады;

21) Қауіпсіздік Кеңесін, өзге де консультативтік-кешесіш органдарды, сондай-ақ Жоғары Сот Кеңесін құрады;

22) Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарына сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

47-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті Конституция мен заңдар негізінде және оларды орындау үшін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар жарлықтар мен өкімдер шығарады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылып, ол уақытша болмаған кезеңде Қазақстан Республикасының конституциялық заң күші немесе заң күші бар жарлықтар шығарады.

3. Қазақстан Республикасының Президенті қол койғанға дейін заңдарға Құрылтай Төрағасы мен Премьер-Министр алдын ала қол қояды және оларға заңдардың Конституция мен заңдарға сәйкестігі үшін жауаптылық жүктеледі.

Үкімет бастамасымен шығарылатын Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне Премьер-Министр алдын ала қол қояды және оған актілердің Конституция мен заңдарға сәйкестігі үшін жауаптылық жүктеледі.

48-бап

1. Қазақстан Республикасының Президентіне, оның арнамысы мен кадр-қасиетіне тиісуге болмайды.

Мемлекетке опасыздық жасауды қоспағанда, Президент өкілеттігін атқару барысындағы әрекеті үшін Қазақстан Республикасының Президенті қылмыстық және әкімшілік жауаптылыққа тартылмайды.

2. Қазақстан Республикасының Президенті мен оның отбасын қамтамасыз ету, қызмет көрсету және күзету мемлекет есебінен жүзеге асырылады.

3. Осы баптың ережелері Қазақстан Республикасының экс-Президенттеріне де қолданылады.

49-бап

1. Қазақстан Республикасының Вице-Президентін депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Қазақстан Республикасы Құрылтайының келісімімен Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

2. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқылы емес.

3. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті өз өкілеттігін жүзеге асыру кезеңінде саяси партияда болуға құқылы емес.

4. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті:

1) Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасымен халықаралық аренада Қазақстан Республикасының мүделерін білдіреді;

2) Құрылтаймен, Үкіметпен және басқа да мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасау кезінде Қазақстан Республикасы Президентінің атынан өкілдік етеді;

3) Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасымен Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің қоғамдық-саяси, ғылыми және мәдени-ағарту ұйымдарымен өзара іс-қимыл жасайды;

4) Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

50-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына өтініш беру арқылы өз еркімен орынан түсуге құқылы. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты бұл өтінішті Қазақстан Республикасы Президентінің өзі және өз еркімен бергенін растайды. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты қорытынды берген сәттен бастап Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орынан түсуіне байланысты лауазымынан босатылды деп саналады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті денсаулығына байланысты өз міндеттерін жүзеге асыруға қабылетсіздігі деңдеген жағдайда мерзімінен бұрын лауазымынан босатылуы мүмкін. Бұл жағдайда Құрылтай депутаттардан және медицинаың тиісті салаларындағы мамандардан тұратын комиссия құрала. Мерзімінен бұрын босату туралы шешімді Құрылтай отырысында депутаттардың жалпы санының кемінде төрттен үшіншің дауысымен комиссияның қорытындысы және конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы Конституциялық Сот қорытындысы негізінде қабылдайды.

3. Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілеттігін жүзеге асыру кезіндегі әрекеті үшін мемлекетке опасыздық жасағанда ғана жауапты болады және бұл үшін Құрылтай оны қызметінен кетіріу мүмкін. Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекетке опасыздық жасады деп айып тағу және оны тергеп-тексеру туралы бастаманы Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірі ұсынады. Бұл мәселе бойынша шешімді Құрылтай депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен қабылдайды. Құрылтай тағылған айыпты тергеп-тексеруді ұйымдастырады және оның нәтижелері Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен Құрылтай отырысының қарауына шығарылады. Бұл мәселе бойынша түпкілікті шешім Жоғарғы Соттың айып тағудың негізділігі туралы қорытындысы және Конституциялық Соттың белгілеген конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы қорытындысы болған жағдайда Құрылтай отырысында депутаттардың жалпы санының кемінде төрттен үшінші дауысымен қабылданады. Айып тағылған сәттен бастап екі ай ішінде түпкілікті шешім қабылданады, Қазақстан Республикасының Президентіне қарсы тағылған айып қабылданбады деп саналады. Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекетке опасыздық жасады деп тағылған айыптың кез келген сатыда қабылданбауы осы мәселені қарауға бастамашы болған Құрылтай депутаттарының өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтатуға алып келеді.

4. Қазақстан Республикасының Президентін қызметінен кетіру туралы мәселе Құрылтайдың өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтату мәселесін қарау кезеңінде ұсынылмайды.

51-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін жүзеге асыруға қабылетсіздігінің деңдеуіне немесе Қазақстан Республикасының Президенті қызметінен кетірілуіне байланысты лауазымынан мерзімінен бұрын босатылған, сондай-ақ ол қайтыс болған жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі Қазақстан Республикасының Вице-Президентіне өтеді; Қазақстан Республикасы Вице-Президентінің денсаулық жағдайына немесе жеке спаттағы өзге де себептерге байланысты Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдауы мүмкін болмаған кезде Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі Қазақстан Республикасы Құрылтайы Төрағасына өтеді; Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін Қазақстан Республикасы Құрылтайы Төрағасынан қабылдауы мүмкін болмаған кезде Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі Қазақстан Республикасының Премьер-Министріне өтеді.

Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту жөнінде шешім қабылдаған тұлға Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту туралы өтініш береді. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты осы тұлғаның Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту туралы өтінішті өз еркімен бергенін растайды және тиісті қорытынды береді.

Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлға тиісінше Вице-Президент, Құрылтай Төрағасы, Премьер-Министр өкілеттігін доғарлады. Бұл жағдайда бес мемлекеттік лауазымдарға орналасу Қазақстан Республикасының Конституциясында көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін жүзеге асыруға қабылетсіздігінің деңдеуіне немесе Қазақстан Республикасының Президенті қызметінен кетірілуіне байланысты лауазымынан мерзімінен бұрын босатылған не қайтыс болған күннен бастап жеті күн ішінде Қазақстан Республикасының Құрылтайы Қазақстан Республикасы Президентінің сайлауын өткізу туралы жариялайды. Сайлау Қазақстан Республикасының Құрылтайы тиісті шешім қабылдаған күннен бастап екі ай ішінде өткізіледі.

3. Осы баптың 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлға Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізуге бастама жасауға, сондай-ақ Құрылтайды таратуға құқылы емес.

IV бөлім Құрылтай

52-бап

1. Қазақстан Республикасының Құрылтайы – Қазақстан Республикасының заң шығару билігін жүзеге асыратын ең жоғары өкілді орган.

2. Құрылтайдың өкілеттігі оның бірінші сессиясы ашылған кезден басталады және жаңадан сайланған Құрылтайдың бірінші сессиясы жұмысын бастаған кезде аяқталады.

3. Құрылтайдың өкілеттігі Конституцияда көзделген жағдайда және онда белгіленген тәртіппен мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін.

4. Құрылтайдың ұйымдастырылуы мен қызметі, оның депутаттарының құқықтық жағдайы конституциялық заңда айқындалады.

53-бап

1. Құрылтай конституциялық заңда белгіленген тәртіппен біртұтас жалпыұлттық сайлау округінің аумағы бойынша пропорциялы өкілдік жүйесі негізінде сайланатын бір жүз қырық бес депутаттан тұрады.

2. Құрылтай депутаттарының өкілеттік мерзімі – бес жыл.

54-бап

1. Құрылтай депутаттары жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы сайланады. Құрылтай депутаттарының кезекті сайлауы жұмыс істеп тұрған Құрылтай шақырылымының өкілеттік мерзімі аяқталғанға дейінгі екі айдан кешіктірілмей өткізіледі.

2. Құрылтай депутаттарының кезектен тыс сайлауы Құрылтайдың өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылған күннен бастап екі ай ішінде өткізіледі.

3. Қазақстан Республикасының азаматтығы бар, оның аумағында соңғы он жыл бойы тұрақты тұрып жатқан, жиырма бес жасқа толған адам Құрылтай депутаты бола алады.

4. Қазақстан Республикасы Құрылтайының депутаттарын сайлау конституциялық заңмен реттеледі.

5. Құрылтай депутаттары Қазақстан халқына ант береді.

55-бап

1. Құрылтай депутаттары оның жұмысына қатысуға міндетті. Құрылтайда депутаттың жеке өзі дауыс береді. Депутат Құрылтай мен оның органдарының отырыстарына дәлелді себепсіз үш реттен артық қатыспаса, сол сияқты дауыс беру құқығын басқаға берсе, бұл заңда белгіленген жазалау шараларын қолдануға алып келеді.

2. Құрылтай депутаты басқа өкілді органның депутаты болуға, оқытушылық, ғылыми, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруға, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, коммерциялық ұйымның басшы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге құқылы емес. Осы талаптарды бұзу депутаттың өкілеттігін тоқтатуға алып келеді.

3. Құрылтай депутатын қылмыс орнында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, оны өз өкілеттігі мерзімі ішінде Құрылтайдың келісімінсіз ұстауға, күзетпен ұстауға, күшпен әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға не қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

4. Құрылтай депутатының өкілеттігі депутат орнынан түскен, қайтыс болған, заңды күшіне енген сот шешімімен әрекетке қабылетсіз, қайтыс болған немесе хабарсыз кеткен деп танылған және Конституция мен конституциялық заңда көзделген өзге де жағдайда тоқтатылады.

Құрылтай депутаты:

1) Қазақстаннан тыс жерге тұрақты тұруға кеткен;

2) өзіне қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген;

3) Қазақстан Республикасының азаматтығы тоқтатылған;

4) өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған;

5) өзін сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде мандатынан айырылады.

Құрылтай депутаттарының өкілеттігі Құрылтай таратылған жағдайда тоқтатылады.

5. Депутаттарға жазалау шараларын қолдануға, олардың осы баптың 2-тармағының талаптарын және депутаттық этика қағидаларын сақтауына, сондай-ақ депутаттардың өкілеттігін тоқтатуға, оларды өкілеттігінен және депутатқа тиіспеу кепілдігінен айыруға байланысты мәселелерді дайындау Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясына жүктеледі.

56-бап

Құрылтай:

1) конституциялық заңдарды және заңдарды қабылдайды;

2) Қазақстан Республикасының Президенті қарсылық білдірген заңдарды немесе заң баптарын қарсылық жіберілген күннен бастап бір ай мерзімде қайта талқылап, дауысқа салады. Бұл мерзімнің сақталмауы Президент қарсылығын қабылдағанын білдіреді. Егер Құрылтай конституциялық заңдар немесе конституциялық заң баптары бойынша депутаттардың жалпы санының төрттен үшінші дауысымен, ал заңдар немесе заң баптары бойынша депутаттардың жалпы санының үштен екісінің дауысымен Президенттің қарсылығын есепесе, Президент бір ай ішінде конституциялық заңға және заңға қол қояды. Егер Президенттің қарсылығы есеперілмесе, конституциялық заң және заң қабылданбады немесе Президент ұсынған редакцияда қабылданды деп саналады;

3) соғыс және бітім мәселелерін шешеді;

4) Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынысы бойынша бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтау жөніндегі халықаралық міндеттемелерді орындау үшін Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін қолдану туралы шешім қабылдайды;

5) Қазақстан Республикасы Президентінің сайлауын жариялайды;

6) жалпыхалықтық референдум тағайындау туралы бастама көтереді;

7) Қазақстан Республикасының Президентіне Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен Қазақстан Республикасының Вице-Президентін тағайындауға келісім береді;

8) Қазақстан Республикасының Президентіне Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін тағайындауға келісім береді;

9) Президенттің Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының судьяларын, Орталық сайлау комиссиясының, Жоғары аудиторлық палатасының мүшелерін тағайындауына Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен келісім береді;

10) Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының судьяларын сайлайды және лауазымынан босатады, олардың антын қабылдайды;

11) Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының судьяларын, Жоғарғы Сотының судьяларын тиіспеу кепілдігінен айырады;

12) Құрылтай депутатының өкілеттігін тоқтатады, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының ұсынуы бойынша Құрылтай депутатын тиіспеу кепілдігінен айыру мәселелерін шешеді;

13) Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде бестен бірінш бастамасымен Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен Үкіметке сенімсіздік вотумын білдіруге құқылы;

14) Конституциялық Соттың Қазақстан Республикасындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі туралы жыл сайынғы жолдауын тыңдайды;

15) жылына екі рет Жоғары аудиторлық палата Төрағасының есебін тыңдайды;

16) Үкімет пен Жоғары аудиторлық палатаның республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерін талқылайды және бекітеді. Құрылтайдың республикалық бюджеттің атқарылуы туралы Үкімет есебін бекітпеуі Құрылтайдың Үкіметке сенімсіздік вотумын білдіруі деп саналады;

17) Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірінш бастамасымен Қазақстан Республикасы Үкіметі мүшелерінің өз қызметі жөніндегі есептерін тыңдауға құқылы. Қазақстан Республикасының заңдары орындалмаған жағдайда есепті тыңдау қорытындысы бойынша Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен екісінің дауысымен Қазақстан Республикасының Президентіне Үкімет мүшесін лауазымынан босату туралы шешім қабылдауға құқылы. Бұл жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Үкімет мүшесін лауазымынан босатады;

18) өз құзыретіндегі мәселелер бойынша тыңдау өткізеді;

19) өз қызметінің регламентін және Құрылтайдың жұмысын ұйымдастыруға, ішкі тәртіптемесіне байланысты мәселелер бойынша өзге де шешім қабылдайды;

20) Құрылтайдың үйлестіру органын және жұмыс органдарын құрады;

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

62-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай Төрағасымен және Премьер-Министрмен консультациядан кейін Құрылтайды таратады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай келісімімен тағайындалатын лауазымға Президент ұсынған кандидатураны тағайындауға келісім беруден қайта бас тартылған, сондай-ақ Құрылтай Төрағасын сайлаудан қайта бас тартылған жағдайда Құрылтайды таратады.

3. Құрылтайды төтенше жағдай немесе соғыс жағдайы кезінде, Президент өкілеттігінің соңғы алты айында, сондай-ақ алдыңғы таратудан кейінгі бір жыл ішінде немесе Конституцияның 51-бабының 3-тармағында белгіленген жағдайда таратуға болмайды.

V бөлім

Үкімет

63-бап

1. Үкімет Қазақстан Республикасының атқарушы билігін жүзеге асырады, атқарушы органдар жүйесін басқарады және олардың қызметіне басшылық етеді.

2. Үкімет – алқалы орган, ол өз қызметінде Қазақстан Республикасының Президенті мен Құрылтайдың алдында жауапты.

3. Үкімет мүшелері Конституцияның 56-бабының 17) тармақшасында көзделген жағдайда Құрылтайға есеп береді.

4. Үкіметтің құзыреті, ұйымдастырылу және қызмет тәртібі конституциялық заңда айқындалады.

64-бап

1. Үкіметті Қазақстан Республикасының Президенті Конституцияда көзделген тәртіппен құрады.

2. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Қазақстан Республикасының Президентіне Премьер-Министр тағайындалғаннан кейін он күн ішінде Үкіметтің құрылымы мен құрамы туралы ұсыныс енгізеді.

3. Үкімет мүшелері Қазақстан Республикасының халқы мен Президентіне ант береді.

65-бап

Қазақстан Республикасының Үкіметі:

1) мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының, қорғаныс қабілетінің, қауіпсіздігінің, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету ісінің негізгі бағыттарын әзірлейді және олардың жүзеге асырылуын ұйымдастырады;

2) Құрылтайға республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсынады, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді;

3) Құрылтайға заң жобаларын енгізеді және заңдардың орындалуын қамтамасыз етеді;

4) мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады;

5) Қазақстан Республикасының сыртқы саясатын жүргізу шараларын әзірлейді;

6) министрліктердің, өзге де орталық және жергілікті атқарушы органдардың қызметіне басшылық етеді;

7) Қазақстан Республикасының министрліктері, өзге де орталық және жергілікті атқарушы органдары актілерінің қолданысын толық немесе бір бөлігінде жояды не тоқтата тұрады;

8) мемлекеттік бюджет есебінен қамтылатын барлық орган үшін қаржыландырылсн және қызметкерлерге еңбекке төлеудің бірыңғай жүйесін Қазақстан Республикасы Президентінің келісімімен бекітеді;

9) өзіне Конституциямен, заңдармен және Президент актілерімен жүктелген өзге де функцияларды орындайды.

66-бап

Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі:

1) Үкімет қызметін ұйымдастырады және басқарады, оның жұмысы үшін дербес жауап береді;

2) Үкімет қаулысына қол қояды;

3) Үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде және оның барлық аса маңызды шешімдері туралы Президент пен Құрылтайға баяндайды;

4) Үкімет қызметін ұйымдастыруға және басқаруға байланысты басқа да функцияларды орындайды.

67-бап

1. Үкімет мүшелері өз құзыреті шегінде дербес шешім қабылдайды және өзіне бағынаты мемлекеттік органдардың жұмысы үшін Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің алдында дербес жауап береді. Үкімет жүргізіп отырған саясатпен келіспеігін немесе оны іске асырмауын Үкімет мүшесі орнынан түсуге өтініш береді не лауазымынан босатылуға тиіс.

2. Үкімет мүшелері өкілді органның депутаты болуға, оқытушылық, ғылыми, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруға, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, сондай-ақ заңнамаға сәйкес өзінің лауазымдық міндеттері болатын жағдайларды қоспағанда, коммерциялық ұйымның басқарушы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге құқылы емес.

68-бап

1. Қазақстан Республикасының Үкіметі өз құзыретіндегі мәселелер бойынша Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар қаулы шығарады.

2. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар өкім шығарады.

3. Үкімет қаулылары мен Премьер-Министрдің өкімдері Конституцияға, заңдарға, Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне қайшы келмеуге тиіс.

69-бап

1. Үкімет жаңадан сайланған Қазақстан Республикасының Құрылтайы алдында өз өкілеттігін доғарады.

2. Үкімет және оның кез келген мүшесі өздеріне жүктелген функцияларды одан әрі орындау мүмкін емес деп есептесе, Қазақстан Республикасының Президентіне орнынан түсу туралы өтініш беруге құқылы.

3. Құрылтай Үкіметке сенімсіздік вотумын білдірген жағдайда Үкімет Қазақстан Республикасының Президентіне орнынан түсу туралы өтініш береді.

4. Орнынан түсуді қабылдау немесе қабылдамау туралы мәселені Қазақстан Республикасының Президенті он күн ішінде қарайды.

5. Орнынан түсуді қабылдау Үкіметтің не оның тиісті мүшесінің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді. Премьер-Министрдің орнынан түсуін қабылдау бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді.

6. Үкіметтің немесе оның мүшесінің орнынан түсуі қабылданбаған жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті оған міндеттерін одан әрі атқаруды тапсырады.

7. Қазақстан Республикасының Президенті өз бастамасымен Үкіметтің өкілеттігін тоқтату туралы шешім қабылдауға және оның кез келген мүшесін лауазымынан босатуға құқылы. Премьер-Министрді лауазымынан босату бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді.

VI бөлім

Қазақстан Халық Кеңесі

70-бап

1. Қазақстан Халық Кеңесі – Қазақстан Республикасы халқының мүддесін білдіретін жоғары консультативтік орган.

2. Қазақстан Халық Кеңесі Қазақстан Республикасының азаматтарынан құралады.

3. Қазақстан Халық Кеңесін құру, оның құрамын қалыптастыру тәртібі, өкілеттігі және қызметінің ұйымдастырылуы конституциялық заңда айқындалады.

71-бап

Қазақстан Халық Кеңесі:

1) мемлекеттің ішкі саясатының негізгі бағыттары; қоғамдық келісімді, жалпыұлттық бірлік пен ынтымақты нығайту;

Қазақстан Республикасы қызметінің негіз құраушы қағидаттарын және жалпыұлттық құндылықтарды ілгерілету жөнінде ұсыныстар мен ұсынымдар әзірлейді;

2) Құрылтайға заң жобаларын енгізеді;

3) жалпыхалықтық референдум тағайындау туралы бастама көтереді.

VII бөлім

Конституциялық Сот

72-бап

1. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты – конституциялық бақылауды жүзеге асыратын және бүкіл ел аумағында Қазақстан Республикасы Конституциясының үстемдігін қамтамасыз ететін тәуелсіз мемлекеттік орган.

2. Конституциялық Сот Төраға мен он судьядан тұрады, олардың өкілеттігі – сегіз жыл.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Конституциялық Сот судьясы болып тағайындалмайды.

3. Конституциялық Сот Төрағасын Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды және ол өкілеттік мерзімі ішінде Конституциялық Сот судьясы да болады.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Конституциялық Сот Төрағасы болып тағайындалмайды.

4. Конституциялық Сот судьяларын депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

Конституциялық Сот Төрағасының орынбасарын Конституциялық Сот Төрағасының ұсынуымен Конституциялық Сот судьялары арасынан Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

5. Конституциялық Сот судьясының депутат мандатын қатар алып жүруіне, оқытушылық, ғылыми, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруына, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруына, сондай-ақ коммерциялық ұйымның басқарушы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруіне болмайды.

6. Конституциялық Сот Төрағасы мен судьяларын қылмыс орнында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, оларды өз өкілеттігі мерзімі ішінде тиісінше Қазақстан Республикасы Президентінің не Құрылтайдың келісімінсіз ұстауға, күзетпен ұстауға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

7. Конституциялық Соттың ұйымдастырылуы және қызметі конституциялық заңмен реттеледі.

73-бап

1. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы Президентінің, Құрылтай Төрағасының, Құрылтай депутаттарының жалпы санының кемінде бестен бірінші, Премьер-Министрдің өтініші бойынша:

1) дау туындаған жағдайда Президентің, Құрылтай депутаттарының сайлауын және жалпыхалықтық референдум өткізудің дұрыстығы мәселесін шешеді;

2) Президент қол койғанға дейін Құрылтай қабылдаған заңдардың Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарайды;

3) Құрылтай қабылдаған қаулылардың Конституцияға сәйкестігін қарайды;

4) халықаралық шарттарды ратификациялағанға дейін олардың Конституцияға сәйкестігін қарайды;

5) халықаралық ұйымдар мен олардың органдары шешімдерінің орындалуының Конституцияға сәйкестігін қарайды;

6) Конституция нормаларына ресми түсіндірме береді;

7) Конституцияның 50 және 51-баптарында белгіленген жағдайларда қорытынды береді.

2. Конституциялық Сот Конституцияның 46-бабының 11) тармақшасында көзделген жағдайда – Президентің өтініштерін, сондай-ақ Конституцияның 79-бабында белгіленген жағдайда соттардың өтініштерін қарайды.

3. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы азаматтарының Конституцияда көзделген құқықтары мен бостандықтарына тікелей қатысты Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін олардың өтініштері бойынша қарайды.

Қазақстан Республикасы азаматтарының Конституциялық Сотқа жүгінуге тәртібі мен шарттары конституциялық заңда айқындалады.

4. Конституциялық Сот осы баптың 1-тармағының 4), 5) және 6) тармақшаларында көрсетілген мәселелерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін Бас Прокурордың өтініші бойынша қарайды.

5. Конституциялық Сот адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына қатысты Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің өтініші бойынша қарайды.

74-бап

1. Конституцияның 73-бабы 1-тармағының 1) тармақшасында көрсетілген мәселелер бойынша Конституциялық Сотқа өтініш берілген жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің қызметіне кірісуі, Құрылтай сайланған депутаттарын тіркеу не жалпыхалықтық референдум қорытындысын шығару тоқтатыла тұрады.

2. Конституцияның 73-бабы 1-тармағының 2) және 4) тармақшаларында көрсетілген мәселелер бойынша Конституциялық Сотқа өтініш берілген жағдайда тиісті актілерге қол қою не оларды ратификациялау мерзімінің өтуі тоқтатыла тұрады.

3. Конституциялық Сот өз шешімін конституциялық заңда белгіленген мерзімде шығарады.

75-бап

1. Конституцияға сәйкес келмейді деп танылған заңдар мен халықаралық шарттарға қол қойылмайды не ратификацияланбайды және олар қолданысқа енгізілмейді.

2. Конституцияға сәйкес келмейді деп танылған, оның ішінде адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп танылған заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілер, олардың жекелеген ережелері Конституциялық Сот шешім қабылдаған күннен немесе ол белгіленген күннен бастап қолданысын тоқтатады және қолданылмауға тиіс.

Конституциялық Соттың түсіндірмесінде Конституцияға сәйкес келеді деп танылған заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілер, олардың жекелеген ережелері осы түсіндірмедегідей қолданылуға тиіс.

3. Конституциялық Сот орындаулы Конституцияға сәйкес келмейді деп таныған халықаралық ұйымдар мен олардың органдарының шешімдері, оның ішінде жекелеген ережелері орындалмауға тиіс.

4. Конституциялық Сот шешімдері қабылданған күнінен бастап күшіне енеді, Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында жалпыға бірдей міндетті, түпкілікті болады және оларға шағым жасалмайды.

VIII бөлім

Сот төрелігі. Прокуратура.

Құқық қорғау тетіктері

76-бап

1. Қазақстан Республикасында сот төрелігін сот қана жүзеге асырады.

2. Сот билігі сот ісін жүргізудің заңмен белгіленген азаматтық, әкімшілік, қылмыстық және өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады. Қылмыстық сот ісін жүргізуге алқабилер заңда көзделген жағдайда қатысады.

3. Қазақстан Республикасының соттары – Жоғарғы Сот, заңмен құрылған жергілікті және басқа да соттар.

4. Қазақстан Республикасының сот жүйесі Конституцияда және конституциялық заңда белгіленеді. Қандай да бір атаумен болса да арнаулы және төтенше соттарды құруға жол берілмейді.

77-бап

1. Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылады, оның мақсаты – Қазақстан Республикасы азаматтарының және ұйымдардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды, Конституцияның, заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, Қазақстан Республикасы халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз ету.

2. Сот билігі Конституцияның, заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, Қазақстан Республикасы халықаралық шарттарының негізінде туындайтын барлық істер мен дауларға қолданылады.

3. Сот шешімінің, үкімі мен өзге де қаулысының Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар.

78-бап

1. Судья сот төрелігін іске асыру кезінде тәуелсіз болады және Конституция мен заңға ғана бағынады.

2. Сот төрелігін іске асырған кезде соттың қызметіне мүлдем араласуға болмайды және бұл заң бойынша жауаптылыққа алып келеді. Судьялар нақты істер бойынша есеп бермейді.

3. Судья сот төрелігін іске асыру кезінде мына қағидаттарды басшылыққа алуға тиіс:

1) ешкімнің өзіне заңда көзделген сотталығын оның келісімінсіз өзгертуге болмайды;

2) сотта әр адамның өз сөзін тыңдауға құқығы бар;

3) айыпталушы өзінің кінәсіз екенін дәлелдеуге міндетті емес;

4) адамның кінәлі екеніне қатысты кез келген күмән айыпталушының пайдасына қарастырылады;

5) заңсыз тәсілмен жиналған дәлелдемелердің заңды күші жоқ. Ешкімді өзінің жеке мойындауы негізінде ғана соттауға болмайды;

6) қылмыстық заңды ұқсастығына қарай қолдануға жол берілмейді.

4. Конституцияда белгіленген сот төрелігінің қағидаттары Қазақстан Республикасының барлық соттары мен судьяларына ортақ және бірыңғай.

79-бап

Соттар адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіретін заңдарды және өзге де нормативтік құқықтық актілерді қолдануға құқылы емес.

Егер сот қолданылуға тиіс заң немесе өзге де нормативтік құқықтық акт адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп тапса, ол іс жүргізуді тоқтата тұруға және осы актіні конституциялық емес деп тану туралы ұсынумен Конституциялық Сотқа жүгінуге міндетті.

80-бап

1. Соттар тұрақты судьялардан тұрады, олардың тәуелсіздігі Конституциямен және заңмен қорғалады. Судьяның өкілеттігі тек қана заңда белгіленген негіздермен тоқтатылуы немесе тоқтатыла тұруы мүмкін.

2. Судьяны қылмыс орнында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, тиісінше Жоғарғы Сот Кеңесінің қорытындысына негізделген Қазақстан Республикасы Президентінің келісімінсіз не Құрылтайдың келісімінсіз оны ұстауға, күзетпен ұстауға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

3. Қазақстан Республикасы соттарының судьяларына қойылатын талаптар конституциялық заңда айқындалады.

4. Судьяның депутат мандатын қатар алып жүруіне, оқытушылық, ғылыми, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруына, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруына, коммерциялық ұйымның басқарушы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруіне болмайды.

81-бап

Соттарды қаржыландыру, судьяларды тұрғын үймен қамтамасыз ету республикалық бюджет қаражаты есебінен жүргізіледі және сот төрелігін толық әрі тәуелсіз жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз етуге тиіс.

82-бап

Жоғарғы Сот – жергілікті және басқа да соттардың қарауына жататын азаматтық, әкімшілік, қылмыстық және өзге де істер бойынша жоғарғы сот органы, ол заңда көзделген жағдайда өзінің қарауына жататын сот істерін қарайды және сот практикасы мәселелері бойынша түсіндіру береді.

83-бап

1. Жоғарғы Сот Төрағасын Қазақстан Республикасының Президенті Жоғарғы Сот Кеңесінің ұсынымымен тағайындайды және ол өз өкілеттігі мерзімі ішінде Жоғарғы Сот судьясы да болады. Жоғарғы Сот Төрағасының өкілеттік мерзімі – алты жыл.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Жоғарғы Сот Төрағасы болып тағайындалмайды.

Жоғарғы Сот Төрағасын Құрылтай Жоғары Сот Кеңесінің ұсынымы негізінде Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынымымен сайлайды.

2. Жергілікті және басқа да сот судьяларын Қазақстан Республикасының Президенті Жоғары Сот Кеңесінің ұсынымымен тағайындайды.

3. Соттарда конституциялық заңға сәйкес сот алқалары құрылуы мүмкін.

4. Жоғарғы Сот Кеңесінің Төрағасын Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

5. Жоғары Сот Кеңесінің мүрөбесі, құрамын қалыптастыру тәртібі және жұмысын ұйымдастыру заңда айқындалады.

84-бап

1. Прокуратура мемлекет атынан Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықты сақтауына жоғары қалағалауды заңда белгіленген шекте және нысанда жүзеге асырады, сотта мемлекет мүддесін білдіреді және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады.

2. Қазақстан Республикасының прокуратурасы орталықтандырылған бірыңғай жүйені құрайды, төмен тұрған прокурорлар жоғары тұрған прокурорларға және Бас Прокурорға бағынады. Ол өз өкілеттігін басқа мемлекеттік органдардан, лауазымды адамдардан тәуелсіз жүзеге асырады және Қазақстан Республикасының Президентіне ғана есеп береді.

3. Бас Прокурорды Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды. Бас Прокурордың өкілеттік мерзімі – алты жыл.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры болып тағайындалмайды.

4. Бас Прокурорды қылмыс орнында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, оны өз өкілеттігі мерзімі ішінде Қазақстан Республикасы Президентінің келісімінсіз ұстауға, күзетпен ұстауға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

5. Прокуратураның құзыреті, қызметінің ұйымдастырылуы мен тәртібі конституциялық заңда айқындалады.

85-бап

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіруге жәрдемдеседі, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын ішгерілетуге ықпал етеді.

2. Адам құқықтары жөніндегі уәкілді Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

3. Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз өкілеттігін жүзеге асыру кезінде тәуелсіз болады және мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдарға есеп бермейді.

4. Адам құқықтары жөніндегі уәкілді қылмыс орнында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, оны өз өкілеттігі мерзімі ішінде Қазақстан Республикасы Президентінің келісімінсіз ұстауға, күзетпен ұстауға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

5. Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құқықтық жағдайы мен қызметін ұйымдастыру конституциялық заңда айқындалады.

86-бап

1. Қазақстан Республикасындағы адвокатура адамның мемлекет кепілдік берген сот арқылы қорғау құқығын және заң көмегін алу құқығын іске асыруға жәрдемдесуді көздейді. Заң көмегін адвокаттар мен өзге тұлғалар заңға сәйкес көрсетеді.

2. Адвокат қызметін жүзеге асыру тәртібі, адвокат құқықтары, міндеттері мен жауаптылығы заңда айқындалады.

IX бөлім

Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару

87-бап

Жергілікті мемлекеттік басқаруды тиісті аумақтағы ахуалдың жай-күйіне жауапты жергілікті өкілді және атқарушы органдар жүзеге асырады.

88-бап

1. Жергілікті өкілді органдар – мәслихаттар тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік халқының ерік-мүдесін білдіреді және жалпымемлекеттік мүдделерді ескере отырып, оны іске асыруға қажетті шараларды айқындайды, олардың жүзеге асырылуын бақылайды.

2. Мәслихаттарды халық жалпыға бірдей, тең, төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы бес жыл мерзімге сайлайды.

3. Қазақстан Республикасының жиырма жасқа толған азаматы мәслихат депутаты болып сайлана алады. Қазақстан Республикасының азаматы бір ғана мәслихаттың депутаты бола алады.

4. Мәслихаттардың қарауына:

1) аумақты дамытудың жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын, жергілікті бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді бекіту;

2) өз қарауына жатқызылған жер

ҰЛТ МҮДДЕСІ ЖОЛЫНДА ҚЫЗМЕТ ЕТЕ БЕРЕДІ

Фото: А.А.А.А.

Кеше Мемлекет басшысы Ұлттық басылым күніне орай БАҚ өкілдерін құттықтады. Бұқаралық ақпарат құралдары Әділетті Қазақстанды құруға және қоғамда «Заң мен тәртіп» қағидатын орнықтыруға елеулі үлес қосып келе жатқанына назар аударды.

Мерзімді баспасөз өкілдерін Конституциялық реформаны, сондай-ақ тұтас мемлекеттік жүйені түбегейлі жаңғыртуға бағытталған басқа да ауқымды өзгерістерді БАҚ-та жариялау кезінде конструктивті жұмыс істеуге үндейді.

Қасым-Жомарт Тоқаев құттықтауында патриотизм ұғымына жауапкершілік пен жасампаздық тұрғысынан қарап, заңды құрметтеу арқылы егемендігімізді және тәуелсіздігімізді қорғау ұлты мен дініне қарамастан әрбір отандасымыздың міндеті екенін айтты.

Отандық журналистер осынау аса маңызды іске белсенді атсалысатынына сенім білдіріп, оларға толайым табыс пен бақ-береке тіледі.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, бүгінде елімізде 4 мыңға жуық бұқаралық ақпарат құралдары қызмет етеді екен. Оның ішінде бірнеше қоғамдық формацияны басынан өткеріп, ғасыр жасап келе жатқан республикалық, облыстық, аудандық деңгейдегі дәстүрлі басылымдардың орны бөлек. Өйткені онда әр кезең бойынша түрлі салаға қатысты хатқа түсіп, қатталған деректер жатыр.

Жасыратын несі бар, қазіргідей технология қарқынды дамыған дәуірімізді таратылып жатқан ақпараттық өнімдермен салыстыра қарағанда, сонау жылдардағы сарғайған газет беттерінде сақталған жазбалар мазмұны мен сапасы жағынан еш кем түспейді. Таралымы да көбірек болды. Сол басылымдар қоғам қалай құбылса да, қалыптасқан ұстанымынан айнымай, мемлекет мүддесіне жауапкершілік таныта отырып, билік пен бұқара арасында алтын көпір орнатуға қызмет етіп келеді. Сондай-ақ осы тұста дәстүрлі БАҚ елдің идеологиялық саясатын жүзеге асыруға ерекше ықпал еткенін айтуымыз керек. Неге десеміз, бүгінгідей, газет-журналдың бетін ашпай, теледидар көрмей, кітап оқымай, түрлі желідегі жеңіл-желпі жазбаларға назар аударып өсіп келе жатқан жастардың бойында келеңсіз әдеттер байқала бастағанын айтпасақ болмайды.

Президент «Түркістан» газетіне берген сұхбатында еліміздегі газет-журналдардың қайта орлеу дәуірінің бастауында тұрғанын атап өтіп, журналистер еңбегін бағалаған еді. Расында, бүгінде кез келген жаналық әлем назарында. Осыған орай БАҚ ақпаратты әзірлеу мен таратуда заманауи медиа кеңістіктің талаптарымен санасып, жанашылдыққа бейімделуге мүдделі. Шынайылығына, сапасына жауапты. Демек ақпарат саласының алдында тұрған міндет қаншалықты ауқымды болса, мойнындағы жауапкершілік жүгі де соншалық еселеп арта түскен.

Айта кетейік, Ұлттық басылым күнімен ҚР Премьер-министрінің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Анда Балаева, облыс әкімі Нұрлыбек Нәлібаев құттықтап, еліміздегі газет-журналдар мемлекет пен азаматтар арасындағы сенімді нығайтуға, ашық қоғам қалыптастыруға маңызды үлес қосқанын, бүгінгі басылымдар сол аға буын қалыптастырған игі дәстүрді лайықты жалғастырып келе жатқанын айтты.

Алдағы уақытта да ұлттық басылымдар ұлт үшін маңызды мәселелер талқыға салынып, тарихымыз үшін әділетті шешім қабылданатын ақпарат алаңына айналып, халықтың сенімі мен қолдауына сай қызмет ете беретініне сенім артамыз.

Ғазиза ӘБІЛДА,
«Сыр бойы»

1-бет

/// БІЛІМ

ТАНЫМ КӨКЖИЕГІН КЕҢЕЙТКЕН

Өнер – ұрпақтың таным көкжиегін кеңейтетін құдіретті күш. Сол асыл өнерді шәкірт жүрегіне дарытып, қиялын қанаттандырып жүрген жандардың бірі – Арал қаласындағы №71 орта мектептің көркем еңбек пәні мұғалімі Нұржан Балов.

Ұстаздың шығармашылығы ұлттық құндылық пен жаңашыл ойдың табиғи үндестігінен тұрады. Ол табиғи тасқа сурет салып, жаратылыстың қатты болмысын өнердің нәзік тілімен сөйлете біледі. Әр тастың өзіндік пішіні мен болмысын терең сезініп, оны көркем бейнеге айналдыруда. Тас бетінде бедерленген бейнелер ұлттық нақыш пен терең мағынаны айқын танытады.

Қарапайым дүниеден жүрекке жылу сыйлар сұлулық тудыру үлкен ізденіс пен табандылықты талап етеді. Табиғи дарын тынымсыз еңбегімен ұштастырған ұстаз көркемсурет өнерін үйретумен ғана шектелмей, оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға айрықша мән береді. Аудандық, облыстық деңгейде өткен ашық сабақтар, шеберлік сыныптары мен коучингтер – соның айқын дәлелі.

Қызылорда қаласында өткен «Көркем еңбек сабағында ұлттық құндылықтар мен жасанды интеллектті ұштастыру» тақырыбындағы облыстық семинар-практикум аясында ұйымдастырылған «Заманауи сән мен талғамды тоғыстыру – шеберлік нәтижесі» көрмесіне қатысып, өз тәжірибесін бөлісті. Ұлттық құндылықтар мен заманауи технологияны ұштастырған бұл шара кәсіби тәжірибе алмасуға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, «Отбасы тәрбиесі – құндылықтарды қалыптастырудың қайнар көзі» атты облыстық семинарда «Ұлттық құндылықтар – ұлт қазынасы» тақырыбында шеберлік сағатын өткізіп, ұлттық тәрбиемен заманауи өнердің сабақтастығын жоғары деңгейде көрсетті. Қызылорда облыстық оқу орталығы ұйымдастырған облыстық әдістемелік семинарда «Металды көркемдеп өңдеу: зергерлік бұйымдарға бедер салу, соғу» тақырыбында шеберлік сыныбын өткізіп, өзінің озық тәжірибесін бөлісті.

Сондай-ақ Нұржан Ертісұлы Астана қаласында өткен Абай Құнанбайұлының 180 жылдығына арналған «Көшпенділер мәдени мұрасы – ұлттық көлөнер құндылығы» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясына қатысып, ұлттық көлөнерді дәріптеу бағытындағы кәсіби ізденісін тағы бір мәрте дәлелдеді.

Ұстаз жанашылдығы экологиялық мәдениеттен де көрініс табады. Күнделікті тұрмыста қоқысқа айналатын энергетикалық сусын қалбырларын кәдеге жаратып, зергерлік бұйымдар мен ұлттық нақыштағы сувенирлер жасауы – қоғамға пайдалы тың бастама. Сусын қалбырларынан жасалған сырға, сақина, білезік, шашбау, белдік, киіз үй пішініндегі той сыйлықтары көрмелер мен семинарларда көпшіліктің жоғары бағасына ие болды.

Ұстаз еңбегінің жемісі – шәкірт жетістігі. Мектептің 8-сынып оқушысы Ерболат Ақберік «Табиғатты аяла» жас өлкетанушылар, эколог және табиғат зерттеушілерінің республикалық форумының облыстық кезеңінде «Үздік артынан» номинациясы бойынша I орын

иеленді.

Алматы қаласында Сүлеймен Демирел университеті базасында өткен ҚР Оқу-ағарту министрлігінің «Дарын» республикалық ғылыми-практикалық орталығы ұйымдастырған «Педагогикалық идеялар фестивалі – 2026» байқауында I орын иеленуі – ұстаз еңбегінің жарқын жемісі.

Мектебімізде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, көлөнерге қызығушылығын арттыру және экологиялық мәдениетті қалыптастыру мақсатында «Көлөнер және сән» тақырыбында мектеп жобасы табысты жүзеге асырылуда. Жобаны жүзеге асыру барысында Нұржан Балов мектеп оқушыларымен бірлесі отырып, қалдық заттарды өңдеп оларды сәнді әрі пайдалы бұйымдарға айналдырады. Өнер мен экологияны ұштастырған, болашаққа бағытталған бұл жоба оқушылардың қиялын дамытып қана қоймай, еңбекке баулып, табиғатқа жанашырлықпен қарауға тәрбиелейді. Шығармашылық арқылы жауапкершілік пен экологиялық сананы қалыптастыратын бұл бастама – жас ұрпаққа берілген құнды тәрбие мен жарқын болашаққа жасалған маңызды қадам.

Он бес жылдық ұстаздық тәжірибесі бар, он саусағынан өнер тамған Нұржан Балов – ұлттық рухты жаңғыртып, жанашылдықты шығармашылықпен ұштастыра білген, өнер арқылы тәрбие беріп келе жатқан заманауи педагог.

Осындай елге үлгі болар еңбегімен ерекшеленіп жүрген әріптесіме шығармашылық табыс, ал шәкірттеріне биік белестер тілеймін!

Салтанат АБДУЛЛАЕВА,
№71 орта мектебінің директоры.

Арал қаласы

БАҚҰЛ БОЛ, АРДАҚТЫ ӘРІПТЕС

Қызылорда ашық университетінің аға оқытушысы, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әріптесіміз Ахметов Дархан Асамұратұлының мезгілсіз өмірден озды деген суық хабар қабырғамызды қайыстырды. Өмірден ерте озған жаны жайсаң, ұстанымы берік әріптесіміздің айтар ойлары мен қоғамға берер пайдасы әлі көп еді. Асыл азаматтан қапыда айырылып қалғанымыз орны толмас

өкінішпен өзегімізді өрттеді.

Дархан Асамұратұлы 1977 жылы 21 маусымда Қызылорда қаласында дүниеге келді. 1994 жылы №140 казак орта мектебін бітірді. 1999 жылы Қызылорда агроөнеркәсіптік өндіріс институтын «Жерге үйлестіру» мамандығы бойынша тәмамдады. 1999-2001 жылдары Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінде «Бухгалтерлік есеп және аудит» мамандығы бойынша оқып, білім алды. 1999-2005 жылдары Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінде «Жерге орналастыру» және «Экономика және менеджмент» кафедрасында оқытушы, аға оқытушы, факультет деканының орынбасары, ректордың көмекшісі қызметтерін атқарды.

Москва мемлекеттік экономика, статистика және информатика университетінің Диссертациялық кеңесінің 2004 жылғы 13 мамырдағы шешімімен экономика ғылымдарының кандидаты ғылыми атағы, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитетінің 2006 жылғы 1 шілдедегі шешімімен қайта аттестаттау негізінде Экономика ғылымдарының кандидаты дәрежесі, Қызылорда инженерлік-экономикалық институтының Ғылыми кеңесінің шешімімен 2008 жылы «Экономика» кафедрасы бойынша доцент академиялық атағы берілді.

2006-2008 жылдары Қызылорда қаласы әкімінің көмекшісі, әкім аппаратының іс жүргізушісі, қаржы-шаруашылық бөлімінің басшысы, 2008 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін «Қызылорда инженерлік-экономикалық институты», «Ақмешіт гуманитарлық техникалық институты», «Қызылорда ашық университетінде» аға оқытушы, декан, жалпы мәселелер жөніндегі проректор қызметтерін абыройлы атқарды.

Дархан Асамұратұлы ұзақ жылдар бойы университетіміздің дамуына өзіндік үлесін қосқан білімді маман, білікті қызметкер еді. Осы салада жинақтаған мол тәжірибесін ізін басқан жас мамандармен әрдайым бөлісуге, бағыт-бағдар беруге даяр тәлімгер ретінде қалыптасты. Білім және ғылым саласындағы мінсіз қызметі үшін Республика және облыс басшылығы тарапынан сан мәрте марапат пен алғыс хаттарға ие болды.

Дархан Асамұратұлы қызметімен қатар, ғылымды қатар алып жүрген белгілі ғалым болды. Оның өңіріміздегі зиялы қауым, ғалым, әріптестер ортасында өзіндік орны бар еді. Үлкенге құрмет, кішіге лайықты ізет көрсете білген әріптесіміздің қазасына байланысты толастамай жарияланып жатқан көңіл айту хаттары мен жұбату сөздері осының айғағы. Қысқа да болса аз ғұмырында жарық көрген ғылыми еңбектері оның артына қалдырған үлкен мұрасы әрі біз үшін бағалы естелік болып саналады.

Өмірлік жолында адал еңбек етіп, абыроймен өткізген, он істерінің жемісін қалдырған ардақты азаматтың жарқын бейнесі әрдайым жалдымызда.

Ұжымымыздың атынан марқұмның ата-анасына, зайыбы мен балаларына, жақындары мен ағайын-туыстарына қайғыларына ортақтасып, көңіл қосын білдіреміз. Жаратқан ұрпағына ұзақ ғұмыр нәсіп етсін. Асыл азаматтың иманы саламат болсын!

«Қызылорда ашық университеті» ұжымы

APPLE-дің ТАБЫСЫ АРТТЫ

Былтыр Apple-дің табысы 140 млрд доллардан асты. Бұл алдыңғы көрсеткіштен 16 пайыз көп, яғни компанияға қатысты болжам дәл келген жоқ.

Қаржыгерлер Apple-дің кірісі азаяды деп топшылаған болатын. Табыстың артуына Қытайда айфонға сұраныстың артуы әсер еткен. Мұнда Android-тан бас тартып, iOS-қа ауысқандар саны 38 пайызға артқан.

Сондай-ақ Үндістанда да Apple өнімдерінің саудасы қыза түскен. Жалпы компанияның қор нарығындағы бәсі артып келеді. Оның құнды қағаздары шамамен 3 пайызға қымбаттады.

ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ АХУАЛ КҮРДЕЛЕНЕ ТҮСТІ

Түркияда демографиялық ахуал күрделене түсті. Елде қарттар саны артып, жастардың үлесі азайып келеді.

Сарапшылар мұның себебін туу көрсеткішінің төмендеуі әрі әлеуметтік қолдаудың әлсіздігімен байланыстырады. Кейінгі жылдары ел демографиялық қартаю кезеңіне өтті. Туу көрсеткіші төмендеп, өмір сүру ұзақтығы, 65 жасстан асқан адамдардың үлесі артып, жастар

саны азаюда. Сарапшылар бұл үрдіс ел экономикасына, еңбек нарығы мен әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне үлкен жүктеме түсіретінін айтады.

Түркия статистика институтының дерегіне сәйкес, 85 млн халықтың 10,6%-ы қарттар. Кейінгі 5 жылда 65 жасстан асқан адам саны 20,7%-ға өсіп, көрсеткіш 9,1 миллион адамға жетті. Ал туу деңгейі керісінше тұрақты түрде төмендеп келеді.

TESLA ЭЛЕКТРКӨЛІК ӨНДІРІСІН ТОҚТАТАДЫ

Tesla компаниясы электркөлік өндірісін тоқтатады. Есесіне адамға ұқсас роботтардың санын көбейтуге басымдық бермек.

Илон Масктің бұл шешіміне компанияның қаржылық қиындықтарға тап болуы себеп. Кәсіпорынның жылдық табысы өткен жылдың соңында 61%-ға төмендеген.

Сарапшылардың пікіріне сүйенсек, шығарылып жатқан темір тұлпарлар әлдеқашан ескірген. Әрі нарықта кейінгі жылдары қытайлық электркөліктердерің танымалдығы артып,

сатылым бойынша әлемде көш бастап, бәсеке жағдайын одан сайын ушықтырып жіберді. Бұл аздай, АҚШ билігінің «жасал» технологияларға қолдауды тоқтатқаны да сұраныстың төмендеуіне әсер етті.

ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУДЫ ТАЛАП ЕТТІ

Meta Platforms, TikTok және YouTube компаниялары жастардың психикалық денсаулығына кері әсер еткені үшін сотқа тартылып жатыр.

Бұл сот ісі әлеуметтік желілердің иелері балаларды тәуелді ету мақсатында өз платформаларын арнайы әзірлегенін анықтауға бағытталған.

Лос-Анджелесте қаралып жатқан іс бойынша негізгі мәселе – 19 жасар KGM есімді әйелдің оқиғасы. Ол осы компаниялардың платформаларына тәуелді болғанын, ал олардың тартымды дизайны тәуелділігін күшейткенін айтады.

Сонымен қатар, бұл қолданбалардың оның депрессиясын және суицидке деген ойларын тереңдеткенін алға тартып, компанияларды жауапкершілікке тартуды талап етіп отыр. Әлеуметтік желілер құрбандарының құқықтарын қорғау орталығының негізін қалаушы Мэтью Бергманның айтуынша, бұл – әлеуметтік желі компанияларын балаларға зиян келтіру айыптарымен сотқа тартқан алғашқы іс.

Ақпарат көздерінен

www.facebook.com/syrboyi.kz/

Меншік иесі

жауапкершілігі шектеулі серіктестігі

БАС ДИРЕКТОР

Марат АРАЛБАЕВ

қабылдау бөлмесі тел/факс: 8/7242/ 70-00-36, 40-11-10 (1002)

БАС РЕДАКТОР

Қуат ШАРАБИДИНОВ

қабылдау бөлмесі – тел: 8/7242/ 40-02-17, 40-11-10 (1007)

https://twitter.com/syrboyi

Қызылорда облыстық «Сыр бойы» газеті ҚР СТ ISO 9001:2016 (ISO 9001:2015) «Сапа менеджменті жүйелері» талаптарына сәйкес КЗ.4310318.07.03.01178 нөмірімен сертифицирталған. Авторларға қаламақы тапсырыс бойынша төленеді, қолжазба өңделеді және қайтарылмайды. Жариялымдар газеттің түпкілікті көзқарасын білдірмейді. «АҚ» - ақылы қызмет. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауапты.

Газет аптасына сейсенбі, бейсенбі, сенбі (сенбілік екі нөмір) күндері шығады.

Газет Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелген. Тіркеу куәлігі №12993-Г, 27.08.2012 ж.

Газет редакцияның компьютер орталығында теріліп, беттеліп, «ASU» баспа үйі» ЖШС сенімгерлік басқаруындағы «Сыр медиа» ЖШС баспаханасында басылды. Тел.: 8/7242/ 40-06-68. Газеттің таралымы бойынша 8/7242/ 70-14-08 телефон нөміріне хабарласуға болады.

Редация мекен-жайы: Қызылорда қаласы, Бейбарыс Сұлтан көшесі, 4 “А”.

e-mail: syrboyi@yandex.kz / www.syrboyi.kz

Таралымы 21089

Талсырыс №171

Кезекші редактор Сара АДАЙБАЕВА